

Заҳириддин МУҲИТДИНОВ

БОБУР МИРЗО

Ўзбек тилида (кирилл ва лотин имлоларида), рус,
инглиз, немис, француз, ҳинд, араб тилларида

«ANDIJON NASHRIYOT-MATBAА»

очик акциядорлик жамияти

2005

Таржимонлар: Мухторжон Умархўжаев, Нишонбой Солибоев, Низомиддин Раззоқов, Аҳмадали Мамадалиев, Комилжон Абдурахмонов, Саидбек Шукуров, Олимжон Қодиров.

Расмларни Аҳмаджон Мамиталиев чизган.

Мухаррир: М. Художёров.
Тех. муҳаррир: М. Ҳомидов,
Мусахҳиҳлар: Д. Муҳитдинов,
Н. Тўрақулова.
Компьютерчи Х. Парпиев.

Муҳитдинов З..

Бобур Мирзо (Қайта ишланган иккинчи наشري) - Андижон, «ANDIJON NASHRIYOT-MATBAA» ОАЖ. 2005 йил. 100 бет.

Мазкур рисола Бобур номидаги халқаро жамғарма тавсиясига асосан 7 тилда қайта нашр этилмоқда.

Босмахонага 2005 йил 16 майда берилди. Босишга 2005 йил 23 августда рухсат этилди. Бичими 60x84 1/16. Ҳажми 6,25 шартли босма тобоқ.

Босмахона қоғози. Буюртма № 1617. Тиражи 1000 нусха.

Баҳоси келишилган нархда.

«ANDIJON NASHRIYOT-MATBAA» ОАЖ

босмахонасида чоп этилди.

Манзил: Андижон шаҳри, Навоий шоҳқўчаси, 71.

Андижон вилоятининг
З. М. Бобур номли кутубхонаси
84 Уз. 1

© «ANDIJON NASHRIYOT-
MATBAA» ОАЖ, 2005.

**Буюклар ичра буюкдир, ул шоҳи нур жаҳон Бобур,
Улуғлар ичра улуғдир, эл шоири замон Бобур,
Суюклар ичра суюкдир, олам ичра ҳамон Бобур,
Тириклар ичра тирикдир шарафинг, Андижон, Бобур.**

БОБУР МИРЗО

*Биз ки мулки Турон, Амири Туркистонмиз.
Биз ким, миллатларнинг энг қадими ва энг улуғи,
Туркнинг бош бўғинимиз.*

Амир **ТЕМУР**

Тарих саҳифаларини варақлар эканмиз, ўзбек халқининг жаҳон маданияти хазинасига қўшган буюк ҳиссаси, маънавияти узоқ ўтмишдан дунёга маълум ва машҳур бўлиб келгани кўзга яққол ташланади. Аллоҳнинг инояти, аждодларимизнинг ақл-заковати, меҳнати ва интилишлари туфайли бу заҳматкаш халқ орасидан Амир Темур Кўрагон, Ал-Хоразмий, Ибн Сино, Ал-Беруний, Аҳмад Яссавий, Ат-Термизий, Баҳовиддин Нақшбанд, Алишер Навоий, Улуғбек, Бобур, Бехзод, Машраб, Нодирабегим каби неча ўнлаб алломаю даҳолар, олиму фозиллар, шоиру рассомлар, подшоҳу саркардалар етишиб чиқдилар.

Миллат номини улуғлаган алломалар ҳақида гап борганда, ўзининг иқтидори, ақл-заковати, мураккаб тақдири ҳамда очиқ руҳий олами билан Заҳириддин Муҳаммад Бобур киши эътиборини ўзига кўпроқ тортади. У давлат арбоби, саркарда, шоир, олим, сиёсатдон, тарихчи, адабиётчи, тилшунос ва айни пайтда хушхулқ инсон сифатида кўплаб ажойиб фазилатларга эга бўлган.

Бобур 1483 йилнинг 14 феввалида (ҳижрий 888 йил муҳаррам ойининг олтинчи куни) Андижонда туғилди. Отаси Умаршайх Мирзо соҳибқирон Амир Темур Кўрагон авлодидан бўлиб, Фарғона мулкининг ҳокими эди. Онаси Қутлуғ Нигорхоним Тошкент ҳокими Юнусхоннинг (шажарага қаранг) қизи бўлган.

“Тарихи Рашидий” асарида кейинчалик Мирзо Ҳайдарнинг (Бобурнинг холаваччаси) ёзишича, 79 ёшли “Ҳазрат Эшон” - Хожа Убайдулло Аҳрорга Умаршайх Мирзо

хонадонида ўғил фарзанд дунёга келганлиги хабар қилиниб, унга исм кўйиб беришлари сўралганда, “Заҳириддин Муҳаммад” исмини кўйиб нома ёзиб юборган. Хожа Аҳрор Валийнинг айтишича, ўғил чақалоқнинг туғилиши унинг тушида ҳам аён бўлган. Уч ойлик чақалоқ диркиллаган, серҳаракат бўлгани учун бобоси Юнусхон уни “Бабр” (арабчада) “кичкина йўлбарс” деб эркалиган. Ва унинг исми Заҳириддин Муҳаммад Бобур, деб аталган. Бир йилдан кейин Андижонга келган Хожа Аҳрор Валий унга Заҳириддин Муҳаммад Бобур, деб исм кўяди.

Ҳали балоғатга етмаган, ўн икки ёшли Заҳириддин Муҳаммад Бобур 1494 йили отаси вафотидан кейин Андижон тахтига ўтириб, Фарғона мулкининг ҳукмрони бўлиб қолади. У пайтлар теурийлар ҳукмронлиги остида бўлган бир қатор ерларни шайбонийлар ишғол этишга киришганди.

Бобур Самарқандни Шайбонийхондан ҳимоя қилиш учун юриш қилиб, муваффақиятга эришса-да, пойтахтни узоқ ушлаб тура олмайди. Фарғона мулкига қайтганда ҳам ана шундай муваффақиятсизликка учрайди. У яқин қариндошлари ва жуда оз лашкари билан бир вақтлар ўз отаси Умаршайх Мирзо тасарруфида бўлган Қобулга қараб йўл олади. У 1504 йилда, 21 ёшида Қобулда ўзини подшоҳ деб эълон қилади. Бобур Мирзо ўз салтанатини мустаҳкамлайди ва ижод билан шуғулланади.

Қобулда Бобур лашкар тузишга зўр беради ва катта ҳозирлик билан 1519 йилдан 1525 йилгача беш марта Ҳиндистонга юриш қилади. 1526 йилнинг апрелида Деҳлидан 100 километр шимолда жойлашган Панипат яқинидаги тарихий жангда Бобур Султон Иброҳим Лўдий кўшинлари устидан ғолиб келади. Деҳли ва Агра шаҳарларини эгаллайди. Шундай қилиб, у Ҳиндистон тарихида буюк ижобий роль ўйнаган йирик марказлашган давлатга — бобурийлар ҳукмронлигига асос солди. Жамна дарёси бўйидаги Агра шаҳрини пойтахт этиб белгилайди.

Бобурнинг бу давлати тарихда “Бобурийлар империяси” номи билан танилган.

Бобур Ҳиндистонда беш йил (1526-1530) подшоҳлик қилди. У 1530 йил 26 декабрда сал кам 48 ёшида вафот этди. Бобурни Аградаги Нурафшон боғига дафн этадилар. Кейинчалик, унинг васиятига биноан, хотинларидан бири Биби Муборика томонидан Бобурнинг хоки Қобулдаги “Боғи Бобур”га кўчирилган.

Бобур Мирзо 36 йилдан зиёд вақт мобайнида ором билмай, тинмай ижод қилган. Ўзидан катор илмий, тарихий, ҳарбий ва бадий асарлар қолдирган. У мазкур асарлари билан ҳозиргача бутун жаҳон аҳлини ҳайратга солиб келади.

Бобурдан сўнг 11 йил (1530-1539, 1555-1556) унинг ўғли Ҳумоюн¹, 50 йил (1556-1605) Ҳумоюннинг ўғли Акбаршоҳ, 22 йил (1605-1627) Акбарнинг ўғли Жаҳонгир, 30 йил (1627-1658) Жаҳонгирнинг ўғли Шоҳ Жаҳон, 48 йил (1658-1707) Шоҳ Жаҳоннинг ўғли Аврангзеб, Бобур авлодларидан Баҳодиршоҳ I (1707-1712), Жаҳондоршоҳ (1712-1713), Фаррух Сияр (1713-1719), Муҳаммадшоҳ (1719-1748), Аҳмадшоҳ (1748-1754), Оламгир II (1754-1759), Шоҳ Олам II (1759-1806), Акбар II (1806-1837), Баҳодиршоҳ Зафар (1837-1858) подшоҳлик қилдилар. Ҳиндистонда 332 йилдан зиёд ҳукмронлик қилган бобурийлар давлати XIX асрнинг ўрталарида инглиз мустамлакачилари кўлига ўтиб, инқирозга юз тутди.

Тарихдан маълумки, теурийлар бузғунчи эмас, балки курувчи, яратувчи бўлган. Юксак ақл-идрок, букилмас ирода ва ғайрат-жасорат эгаси бўлмиш Заҳириддин Муҳаммад Бобур Афғонистонда ва Ҳиндистонда қурилиш,

---

¹ Ҳумоюн афғон сур қабиласининг нуфузли етакчиларидан бири Шерхон билан бўлган жангларда мағлубиятга учрайди. Шимолий Ҳиндистон анча вақтгача Шерхон ва унинг авлоди ихтиёрида бўлди. 1555 йили Ҳумоюн катта кўшин тўплаб юриш қилади ва тахтни қайтариб олади.

ободончилик, боғдорчилик ишларини олиб борди. Йирик сув иншоотлари қурдирди, мактаблар очди, халқ фаровонлиги, маданият ва иқтисодиётнинг юксалишига кенг имконият яратди. Эзгулик йўлидаги яхши ишлари билан афғон ва ҳинд халқлари ўртасида шуҳрат қозонди, табаррук ном қолдирди.

Табиатан озодлик ва эркинлик тарафдори Бобур миллат ва элатларнинг диний қарашлари тенг ҳуқуқлилигини таъминлашга уринди. У ерли аҳолининг тили ва тарихини ҳурмат қилди, урф-одатларига эркинлик берди, улар орасидан чиққан олимлар, адиб, шоир ва амалдорларни иззатда тутди. Айниқса Бобур Мирзонинг деҳқонларга эркинлик бериш, иқтисодни соғломлаштириш борасидаги турли ҳаракатлари ҳам ғоят таҳсинга лойиқдир. У деҳқонларни ортиқча солиқлардан озод қилди. Ҳимматпешалиги, халқпарварлиги Амир Темур соҳибқирондан қолган мерос бўлиб, Бобур Мирзо ўзининг мурувватпешалиги, олийҳимматлиги билан ҳаммани лол қолдирган. Бобур катта мамлакатлар халқларига шоҳ сифатидагина эмас, буюк олим, нозик таъб шоир, “Бори элга яхшилик қилувчи” баркамол инсон сифатида ҳам танилди.

У мустаҳкам диний эътиқодга эга бўлган буюк зот эди. Бобур Мирзо ёшлигиданок Қуръони Каримни ёд олган. Бобурнинг руҳий пирлари, хусусан, Хожа Аҳрор Валийга ҳурмат-эътиқоди унинг буюклигига ва бетакрор улуғ ҳислат эгаси эканлигига яна бир мисолдир. Афғонистонда ҳам, Ҳиндистонда ҳам Бобур ислом динининг ёйилишига ва ислом маданиятининг ривож топишига ҳисса қўшди. У аввало Аллоҳга, сўнг унинг расули Муҳаммад алайҳиссаломга, чаҳор ёри босафоларга, исломият оламининг пиру валийларига чин дидан эътиқод қиларди. Ўз ҳаётининг энг оғир дамларида у илоҳий кучлардан астойдил мадад тилади ва унинг ижобатига мушарраф бўлди. Лўдийнинг аскарлари Бобур лашкарларидан беш марта кўп эди, Панипатдаги жангда у Бобур устидан ғолиб кела

бошлаган. Шу пайтда Бобур от устида туриб, қўлларини очган ҳолда мадад сўраб, Худога илтижо қилади. Шу пайт осмондан даҳшатли садо келгандай бўлади ва Лўдий аскарлари ваҳимага тушиб қоча бошлайди. Бобур лашкарлари хужумга ўтиб, душманни мағлуб этадилар. Яна бир мисол: Бобур Ҳиндистон тахтига ўтиришдан олдин Дехли яқинидаги Ажмер шарийф қишлоғидаги аллома Муиниддин Салийм Чиштий қабрини зиёрат қилади. Кейин тахтга ўтиради.

Бобур қисқа ҳаёт кечирди. Лекин жуда катта илмий ва адабий мерос қолдирди. Бобурнинг араб ёзуви асосида янги бир алифбо яратгани маълум. Бу алифбо тарихда “Хатти Бобурий” номи билан машҳурдир. У “Аруз рисо-ласи”ни битди. Мусиқа соҳасида чоргоҳ савтларидан бирини ижод этди ва “Илми мусиқий” рисоласини яратди. Ҳарбий ишга, тасаввуфга оид асарлар ҳам қолдирди. Ўғли Ҳумоюнга атаб ислом қоидалари, солиқ масалалари, шариат қоидалари ҳақида катта тарбиявий аҳамиятга эга бўлган “Мубаййин” (“Баён этилган”) шеърини асарини ёзади. “Рисолайи волидийа” (таржима) каби асарлар битди. Бобур ёзган ғазаллар, рубойлар ўзбек, форс, ҳинд, афғон тилларида ва бошқа тилларда асарлар давомида севиб ўқилмоқда, куйлаб келинмоқда.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур қаламига мансуб илмий ва адабий асарлар орасида унинг шоҳ асари - ўша давр ўзбек адабий тили ва классик адабиётининг ёрқин намунаси бўлган “Бобурнома” алоҳида ўрин тутди. “Бобурнома” Ўрта Осиё - Мовароуннаҳр, Хуросон, Афғонистон, Покистон, Ҳиндистон ва Эрон халқларининг XV аср охири ва XVI аср бошлари тарихига оид нодир маълумотлар манбаидир. Бу асарнинг муҳим хусусияти шундаки, Бобур унда бевосита ўзи иштирок этган, эшитган ва сезган воқеа ва ҳодисаларни бориचा-орттирмай, яширмай, тўғри ҳамда ҳаққоний ёзади.

Бу асар – ўзбек насрининг илк ва ибратли намунаси. Асарни ёзишда Бобур турли хил бадий усул ва тил воситаларидан маҳорат билан фойдаланади, жойлар манзараси, топографияси, об-ҳавоси, ўсимликлар дунёси, аҳолиси, халқ ва қабилаларнинг урф-одатини билимдон олим, адиб ва шоир, географ ва табиатшунос, тарихчи ва этнограф, беназир тилшунос ва санъатшунос сифатида баён қилади. “Бобурнома”нинг лотин, француз, инглиз, немис, голланд, форс, ҳинд, афғон, япон, турк, рус, қозоқ ва бошқа халқлар тилларига таржима қилинганлигининг ва алоҳида меҳр билан ўқиб келинаётганлигининг боиси ҳам ана шунда.

Ўзбекистон мустақиллигининг 11 йиллиги арафасида Тошкентдаги “Шарк” нашриёт-матбаа акциядорлик компаниясида “Бобурнома”нинг янги наشري чоп этилди. Янги “Бобурнома” ўзбек олимлари Порсо Шамсиев, Содик Мирзаев ва япониялик бобуршунос олим Эйжи Мано нашрлари асосида филология фанлари доктори Саидбек Ҳасанов томонидан қайта нашрга тайёрланди. “Бобурнома”нинг янги наشري таҳририятида уч андижонлик олим - Зокиржон Машрабов, Сайфиддин Жалилов, Фатҳиддин Исоқовларнинг бўлиши ҳам катта эътиборга лойиқ. Бу асарнинг чоп этилишига Андижондаги Бобур номли халқаро жамғарма ҳомийлик қилди.

Дунёда “яхшилик” сўзини кўп ишлатган, ҳаётда қўллашга эътибор берган ҳукмдор ва шоир Бобурчалик ижодкор кам топилди. Шохлар ичида энг ботири ва ростгўйларидан бири деб тан олинган Бобуршоҳ подшоҳлик пайтида бир қатор ибратли фармонлар эълон қилди. Улардан бири ичкиликни таққиллаш тўғрисидаги фармондир. Бу фармон тарихда Бобурнинг худога тавба-тазаруси деб айтилади.

Маълумки, 1527 йилнинг 25 феврал, душанба куни эрталабки намоздан кейин яқка сайрга чиққан Бобур салбий қилмишлари ҳақида танқидий фикр юрита бошлайди.

Ўзини ичкиликка ружу қўйган, деб билади ва биринчи марта Аллоҳга астойдил тавба қилади ҳамда ичмасликка қасамёд этиб ва ичмаслик ҳақида фармон қабул қилади. Ушбу тазаррудан кейин қайтиб қўлига қадаҳ олмайди.

Бобур ўз даврининг йирик маданият арбобларидан бири бўлганини айна пайтда ҳамма тан олади. Ўзи подшоҳ бўлган мамлакатларда у ижтимоий фикрларни ривожлантиришга, айниқса, катта эътибор берди. Бу жиҳатдан Ҳиндистоннинг буюк давлат арбоби Жавоҳарлаъл Неру Бобур ҳақида “Бобур дилбар шахс, Уйғониш даврининг типик ҳукмдори, мард ва тадбиркор одам бўлган, у санъатни, адабиётни севарди, ҳаётдан ҳузур қилишни яхши кўрарди...” деб айтган таърифи диққатга сазовордир. Яна бир ҳинд арбоби М. Рандхава: - Бобурийлар ҳокимият тепасига келгунига қадар Ҳиндистонда боғдорчилик санъати йўқ даражада эди. Ҳиндистонда боғларнинг асосчиси Бобур табиат гўзаллигини ниҳоятда чуқур ҳис қиладиган хассос инсон бўлган, деб ёзганди.

Бобур ўз умрининг катта бир қисмини Афғонистонда кечиради. У 1504 йилдан 1526 йилгача катта феодал давлат пойтахти Қобулда яшади. Бобур бу шаҳарни юракдан севди ва унга меҳр қўйди. Лашкарларининг ярмидан кўпроғини афғонистонлик кучлар ташкил қилган. У Қобулни иккинчи Ватаним, деб эъозлади.

Бобур Андижонда амалга оширмакчи бўлган қурилиш ва ободончилик ишларини асосан Афғонистон ва Ҳиндистонда рўёбга чиқарди. Янги боғлар, дам олиш масканлари курди, ариқлар қаздирди “Зарафшон”, “Боғишамол”, “Боғи вафо”, “Боғи сафо” номли боғлар ўша даврларда, ундан кейин ҳам машҳур бўлди. У, қанчалик катта эзгу ишларни амалга оширмасин, ғалабаларни қўлга киритмасин, эъозламасин, юрагида катта армон билан яшар эди. Бу-Ватан армони эди. Бобур ўз рубойларидан бирида бу армонни шундай ифодалайди.

Толєъ йўқи жонимга балолиғ бўлди,
Хар ишники айладим хатолиғ бўлди,
Ўз ерни қўйиб, Ҳинд сори юзландим,
Ё раб, нетайин, не юз қаролиғ бўлди.

Бобурдан тўрт ўғил – Муҳаммад Хумоюн, Комрон Мирзо, Мирзо Асқарий, Мирзо Ҳиндол ва уч қиз – Гулбаданбегим, Гулчеҳрабегим, Гулрангбегим қолган. Ўз фарзандларига фидойиликда бекиёс бўлган Бобур ҳеч қайси подшоҳ амалга оширмаган жасоратни кўрсатди. Ўлим тўшагида ётган тўнғич ўғли Хумоюннинг дардини Худодан сўраб олиб ҳокимиятни унинг ихтиёрига топширади. “Ушал ҳолатга кириб, уч қатла бошидан ўргулиб, дедим-ким, мен кўтардим ҳарне дардинг бор. Ушал замон мен оғир бўлдум, ул енгил бўлди. Ул сиҳат кўпти. Мен нохуш бўлиб йиқилдим. Аъёни давлат ва аркони мамлакатни чорлаб, байъат қўлларини Хумоюнни қўлига бериб, жойнишинлигига ва валиаҳдлигига насиб қилдим. Ва тахтни анга топширдим”.¹ Бобурнинг бу жасорати тарих билгучи кишиларни ҳамон ҳайратга солади.

Бобур ўз фарзандларини масъулият билан тарбиялади. Улар ўз отасидаги хислатларни эгаллаб, мард ва довурак, оқил ва ноёб истеъдод соҳиби бўлиб улғайдилар. Ота хотираси ва ижодини, адабиётни, санъатни, маданиятни қадрладилар. Муҳаммад Хумоюн, Комрон ва Гулбаданбегим шоир ва адиб сифатида меърос қолдирдилар. Гулбаданбегим ёзган “Хумоюннома” китоби дунёга машҳур бўлди. Комроннинг ғазаллари Афғонистон ва Ҳиндистонда бир неча бор китоб ҳолида нашр этилди. “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компаниясида Комрон Мирзонинг Германиянинг Ҳамбургдан келтирилган, олима-шоира Шафиқа хоним Ёрқин тайёрлаган девони чоп этилди.

---

¹ “Бобурнома”. Тошкент. “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти. 2002 йил. 266-267-бетлар.

Хумоюн сарой кутубхонаси зинапоясидан йиқилиб вафот этганидан кейин унинг ўғли Акбар Бобур сингари ба-лоғатга етмай туриб Хиндистон тахтига ўтирди ва мамла-катни 50 йил бошқарди. Хинд қизига уйланди. Ажойиб архитектура иншоотлари қурилишларини, ободончилик ишларини олиб борди. Бобурнинг эвараси Шоҳ Жаҳон қурдирган “Тоғ Маҳал” мақбараси юз йиллардан буён жаҳон халқлари эътиборини “етти мўъжизанинг бири” сифатида ўзига тортиб турибди. Халқнинг Шоҳ Жаҳонни “Ҳазрати Жаҳон”, “Баҳоидир Шоҳжаҳон”, “Шоҳжаҳонобод” атамалари билан ёдга олишининг боиси ҳам ана шундадир.

Бобур қўшни мамлакатлар ва давлатлар билан дўстона алоқалар ўрнатишга ҳаракат қилган. Масалан, Москванинг буюк князи Василий III ҳузурига Хўжа Ҳусайн бошлиқ элчилар 1530 йилнинг кузида юборилади. Элчилар Моск-вада бўлишиб, Бобурнинг совға ва саломлари, дўстона мактубини топширадилар. Аҳоли “булар кимлар?” деб сўраганида “Бобурчилар” деб жавоб қилинади. Кўп ўтмай, 1531 йилнинг кишида Бобурнинг вафоти ҳақида хабар бо-ради ва Хўжа Ҳусайн бошлиқ элчилар қайтишга иккила-ниб, Москвада бутунлай қолишади. Бобуринлар ўша элчи-лар авлоди, деб аталадилар.

1990 йили Бобурнинг ўз юрти Андижонда “Бобурнома” ёзилганлигининг 460 йиллиги кенг нишонланди. Ўзбек, немис, ҳинд, афғон, туркман, рус, қозок, қирғиз, тожик, уйгур ва бошқа халқлар олимлари иштирокида ўтказилган бу байрам мустақиллик арафасида турган Ўзбекистон та-рихида Бобурнинг ўз диёрига қайтишидек қувончли ҳодиса бўлди.

Ўзбекистон Республикасида, хусусан Бобурнинг туғилган юрти Андижонда унинг табаррук номи абадий-лаштирилди. Андижондаги Аркичи адабиёт музейи, вилоят кутубхонаси, Боғишамол дам олиш маскани, бир қатор ширкат хўжаликлари, бир неча кўча ва майдонлар, Анди-жон Давлат университети, Андижон ип-газлама ишлаб

чиқариш ҳиссадорлик жамияти ва бошқалар Бобур номи билан аталди. Вилоятда Бобур жамғармаси тузилди.

**Эй ел, бориб аҳбобга номимни дегил!
Хар ким мени билса, бу паёмимни дегил!
Мендин демагил гар унутилгон бўлсам,
Хар кимки, мени сўрса, саломимни дегил!**

деб ёзган эди Бобур. Бобурни унутмаган, Бобурдек асл фарзандини кадрлаётган Ўзбекистоннинг Андижон вилоятида Бобур номли Халқаро илмий экспедиция ташкил қилинди. Олимлар ва тарихчилардан иборат бу экспедиция аъзолари 1992 йил майдан 15 июлгача, қарийб икки ой давомида Бобур Мирзо ва бобурийлар қадамжоларида бўлдилар. Бобурнинг Аграда илк бор дафн қилинган жойи тупроғи ва Қобулдаги “Боғи Бобур”даги қабри тупроғидан Андижонга намуна олиб келдилар. Бобур номли халқаро бокқа айлантирилган Боғишамол дам олиш масканида 1992 йилнинг 10 октябр куни Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг рамзий қабри бунёд этилди. Бобур Мирзо руҳига бағишлаб фотиҳа-тиловат қилинди.

Мана ўн икки йилдирки мустақиллик шарофати билан ташкил этилган Бобур номидаги Халқаро жамғарма ва унинг халқаро илмий экспедициясига бобуршунос олим Зокиржон Машрабов бошчилик қилиб келмоқда. Жамғарма ва экспедиция Заҳириддин Муҳаммад Бобур номини абадийлаштириш ва унинг бой меросини ўрганиб, оммалаштиришни ўз олдига мақсад қилиб қўйган. Экспедиция ҳозиргача тўққиз марта илмий сафар уюштириб, ўнлаб хорижий мамлакатлар, жумладан Тожикистон, Қирғизистон, Туркменистон, Афғонистон, Эрон, Туркия, Иордания, Сурия, Саудия Арабистони, Бирлашган Араб Амирликлари, Покистон, Ҳиндистон, Бангладеш, Миср, Хитой ва бошқа мамлакатларда бўлиб, темурийлар, бобурийлар ҳаётини ўрганди. Ўзбекистон ўтмиши билан боғлиқ илмий-тарихий маълумотлар, қўлёзмалар ва хоти-

ралар нусхаларини, яъни 400 дан ортиқ нодир китобларни тўплади ва Андижонга олиб келди.

Боғишамолда, яъни Бобур Мирзонинг юртидан чиқиб кетаётганда сўнгги излари қолган Андижон адирларида уч юз гектардан зиёд ерда миллий истироҳат боғи ташкил этилди. Ушбу боғда Мақбара, Арк дарвозаси, Бобур ва жаҳон маданияти музейи, Бобур Мирзонинг ёшлик пайтидаги ҳайкали, мўъжазгина намозгоҳи ва бошқа иншоотлар мавжуд. Андижон шаҳри марказидаги З.М.Бобур номи бош майдонда унинг отлик сиймосида салобатли ҳайкали қад ростлаб турилди.

Маълумки, темурийлар, бобурийларга оид ноёб манбаларнинг асосий қисми Европа мамлакатлари музей ва кутубхоналарида сақланмоқда. Ана шу ноёб китоблардан ҳеч бўлмаганда нусхалар кўчиртириб, Андижонга олиб келиш асосий вазифадир.

Мураккаб ҳаёти ва ижоди билан инсониятни яхшилик ва фидойиликка, мардлик ва олижанобликка ундаган буюк Заҳириддин Муҳаммад Бобур халқлар ўртасидаги дўстлик ва биродарликни улуғловчи, ўтмиш билан ҳозирги замонни боғловчи бетакрор зот бўлиб қолаверади.

БОБУР ШАЖАРАСИ

Отаси Умаршайх Мирзо "...Султон Абусаъид Мирзонинг тўртинчи ўғли эди. Султон Аҳмад Мирзо, Султон Муҳаммад Мирзо, Султон Маҳмуд Мирзодин кичик эди. Султон Абусаъид Мирзо Султон Муҳаммад Мирзонинг ўғли эди. Султон Муҳаммад Мирзо Мироншоҳ Мирзонинг ўғли эди. Мироншоҳ Мирзо Темурбекнинг учинчи ўғли эди"¹.

Онаси Қулғу Нигорхоним "...Юнусхоннинг иккинчи қизи, Султон Маҳмудхон ва Султон Аҳмадхоннинг эгачиси эди».²

^{1,2} "Бобурнома". Тошкент. "Шарк" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти. 2002 й. 37, 38-бетлар.

**Buyuklar ichra buyukdir, ul shohi nur jahon Bobur,
Ulug'lar ichra ulug'dir, el shoiri zamon Bobur,
Suyuklar ichra suyukdir, olam ichra hamon Bobur,
Tiriklar ichra tirikdir sharafing, Andijon, Bobur.**

BOBUR MIRZO

*Biz kim, mulki Turon, Amiri Turkistonmiz.
Biz kim, millatlarning eng qadimi va eng ulug'i,
Turkning bosh bo'g'inimiz.*

Amir TEMUR

Tarix sahifalarini varaqlar ekanmiz, o'zbek xalqining jahon madaniyati xazinasiga qo'shgan buyuk hissasi, ma'naviyati uzoq o'tmishdan dunyoga ma'lum va mashhur bo'lib kelgani ko'zga yaqqol tashlanadi. Allohning inoyati, ajdodlarimizning aql-zakovati, mehnati va intilishlari tufayli bu zahmatkash xalq orasidan Amir Temur Ko'ragon, Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Al-Beruniy, Ahmad Yassaviy, At-Termiziy, Bahoviddin Naqshband, Alisher Navoiy, Ulug'bek, Bobur, Behzod, Mashrab, Nodirabegim kabi necha o'nlab allomayu daholar, olimu fozillar, shoiru rassomlar, podshohu sarkardalar yetishib chiqdilar.

Millat nomini ulug'lagan allomalar haqida gap borganda, o'zining iqtidori, aql-zakovati, murakkab taqdiri hamda ochiq ruhiy olami bilan Zahiriddin Muhammad Bobur kishi e'tiborini o'ziga ko'proq tortadi. U davlat arbobi, sarkarda, shoir, olim, siyosatdon, tarixchi, adabiyotchi, tilshunos va ayni paytda xushxulq inson sifatida ko'plab ajoyib fazilatlariga ega bo'lgan.

Bobur 1483 yilning 14-fevralida (hijriy 888 yil muharram oyining oltinchi kuni) Andijonda tug'ildi. Otasi Umarshayx Mirzo sohibqiron Amir Temur Ko'ragon avlodidan bo'lib, Farg'ona mulkining hokimi edi. Onasi Qutlug' Nigorxonim Toshkent hokimi Yunusxonning (shajaraga qarang) qizi bo'lgan.

«Tarixi Rashidiy» asarida keyinchalik Mirzo Haydarning (Boburning xolavachchasi) yozishicha, 79 yoshli «Hazrat Eshon» - Xoja Ubaydullo Ahrorga Umarshayx Mirzo xonadonida o'g'il farzand dunyoga kelganligi xabar qilinib, unga ism qo'yib berishlari so'ralganda, «Zahiriddin Muhammad» ismini qo'yib

noma yozib yuborgan. Xoja Ahror Valiyning aytishicha, o'g'il chaqaloqning tug'ilishi uning tushida ham ayon bo'lgan. Uch oylik chaqaloq dirkillagan, serharakat bo'lgani uchun bobosi Yunusxon uni «Babr» (arabchada) «kichkina yo'lbars» deb erkalatgan. Va uning ismi Zahiriddin Muhammad Bobur, deb atalgan. Bir yildan keyin Andijonga kelgan Xoja Ahror Valiy unga Zahiriddin Muhammad Bobur, deb ism qo'yadi.

Hali balog'atga yetmagan, o'n ikki yoshli Zahiriddin Muhammad Bobur 1494 yili otasi vafotidan keyin Andijon taxtiga o'tirib, Farg'ona mulkining hukmroni bo'lib qoladi. U paytlar temuriylar hukmronligi ostida bo'lgan bir qator yerlarni shayboniylar ishg'ol etishga kirishgandi.

Bobur Samarqandni Shayboniyxondan himoya qilish uchun yurish qilib, muvaffaqiyatga erisha-da, poytaxtni uzoq ushlab tura olmaydi. Farg'ona mulkiga qaytganda ham ana shunday muvaffaqiyatsizlikka uchraydi. U yaqin qarindoshlari va juda oz lashkari bilan bir vaqtlar o'z otasi Umarshayx Mirzo tasarrufida bo'lgan Qobulga qarab yo'l oladi. U 1504 yilda, 21 yoshida Qobulda o'zini podshoh deb e'lon qiladi. Bobur Mirzo o'z saltanatini mustahkamlaydi va ijod bilan shug'ullanadi.

Qobulda Bobur lashkar tuzishga zo'r beradi va katta hozirlik bilan 1519 yildan 1525 yilgacha besh marta Hindistonga yurish qiladi. 1526 yilning aprelida Dehlidan 100 kilometr shimolda joylashgan Panipat yaqinidagi tarixiy jangda Bobur Sulton Ibrohim Lo'diy qo'shinlari ustidan g'olib keladi. Dehli va Agra shaharlarini egallaydi. Shunday qilib u Hindiston tarixida buyuk ijobiy ro'l o'ynagan yirik markazlashgan davlatga – boburiylar hukmronligiga asos soldi. Jamna daryosi bo'yidagi Agra shahrini poytaxt etib belgilaydi. Boburning bu davlati tarixda «Boburiylar imperiyasi» nomi bilan tanilgan.

Bobur Hindistonda besh yil (1526-1530) podshohlik qildi. U 1530 yil 26-dekabrda sal kam 48 yoshida vafot etdi. Boburni

Agradagi Nurafshon bog'iga dafn etadilar. Keyinchalik, uning vasiyatiga binoan xotinlaridan biri Bibi Muborika tomonidan Boburning hoki Qobuldagi «Bog'i Bobur»ga ko'chirilgan.

Bobur Mirzo 36 yildan ziyod orom bilmay, tinmay ijod qilgan. O'zidan qator ilmiy, tarixiy, harbiy va badiiy asarlar qoldirgan. U mazkur asarlari bilan hozirgacha butun jahon ahlini hayratga solib keladi.

Boburdan so'ng 11 yil (1530-1539, 1555-1556) uning o'g'li Humoyun¹, 50 yil (1556-1605) Humoyunning o'g'li Akbarshoh, 22 yil (1605-1627) Akbarning o'g'li Jahongir, 30 yil (1627-1658) Jahongirning o'g'li Shoh Jahon, 48 yil (1658-1707) Shoh Jahonning o'g'li Avrangzeb, Bobur avlodlaridan Bahodirshoh I (1707-1712), Jahondorshoh (1712-1713), Farrux Siyar (1713-1719), Muhammadshoh (1719-1748), Ahmadshoh (1748-1754), Olamgir II (1754-1759), Shoh Olam II (1759-1806), Akbar II (1806-1837), Bahodirshoh Zafar (1837-1858) podshohlik qildilar. Hindistonda 332 yildan ziyod hukmronlik qilgan boburiylar davlati XIX asrning o'rtalarida ingliz mustamlakachilari qo'lga o'tib, inqirozga yuz tutdi.

Tarixdan ma'lumki, temuriylar buzg'unchi emas, balki, quruvchi, yaratuvchi bo'lgan. Yuksak aql-idrok, bukilmas iroda va g'ayrat-jasorat egasi bo'lmish Zahiriddin Muhammad Bobur Afg'onistonda va Hindistonda qurilish, obodonchilik, bog'dorchilik ishlarini olib bordi. Yirik suv inshootlari qurdirdi, maktablar ochdi, xalqlari farovonligi, madaniyat va iqtisodiyotning yuksalishiga keng imkoniyat yaratdi. Ezgulik yo'lidagi yaxshi ishlari bilan afg'on va hind xalqlari o'rtasida shuhrat qozondi, tabarruk nom-qoldirdi.

---

¹ Humoyun afg'on sur qabilasining nufuzli yetakchilaridan biri Sherxon bilan bo'lgan janglarda mag'lubiyatga uchraydi. Shimoliy Hindiston ancha vaqtgacha Sherxon va uning avlodi ixtiyorida bo'ldi. 1555 yili Humoyun katta qo'shin to'plab yurish qiladi va taxtni qaytarib oladi.

Tabiatan ozodlik va erkinlik tarafdori Bobur millat va elatlarning diniy qarashlari teng huquqliligini ta'minlashga urindi. U yerli aholining tili va tarixini hurmat qildi, urf-odatlariga erkinlik berdi, ular orasidan chiqqan olimlar, adib, shoir va amaldorlarni izzatda tutdi. Ayniqsa Bobur Mirzoning dehqonlarga erkinlik berish, iqtisodni sog'lomlashtirish borasidagi turli harakatlari ham g'oyat tahsinga loyiqdir. U dehqonlarni ortiqcha soliqlardan ozod qildi. Himmatpeshaligi, xalqparvarligi Amir Temur sohibqironidan qolgan meros bo'lib, Bobur Mirzo o'zining muruvvatpeshaligi, oliyhimmatligi bilan hammani lol qoldirgan. Bobur katta mamlakatlar xalqlariga shoh sifatidagina emas, buyuk olim, nozik ta'b shoir, «Bori elga yaxshilik qiluvchi» barkamol inson sifatida ham tanildi.

U mustahkam diniy e'tiqodga ega bo'lgan buyuk zot edi. Bobur Mirzo yoshligidanoq Qur'oni Karimni yod olgan. Boburning ruhiy pirlari, xususan, Xoja Ahror Valiyga hurmat-e'tiqodi uning buyukligiga va betakror ulug' xislat egasi ekanligiga yana bir misoldir. Afg'onistonda ham, Hindistonda ham Bobur islom dinining yoyilishiga va islom madaniyatining rivoj topishiga hissa qo'shdi. U avvalo Allohga, so'ng uning rasuli Muhammad alayhissalomga, chahor yori bosafolarga, islomiyat olamining piru valiyilariga chin dildan e'tiqod qilardi. O'z hayotining eng og'ir damlarida u ilohiy kuchlardan astoydil madad tiladi va uning ijobatiga musharraf bo'ldi. Lo'diyning askarlari Bobur lashkarlaridan besh marta ko'p edi, Panipatdagi jangda u Bobur ustidan g'olib kela boshlagan. Shu paytda Bobur ot ustida turib, qo'llarini ochgan holda madad so'rab, Xudoga iltijo qiladi. Shu payt osmondan dahshatli sado kelganday bo'ladi va Lo'diy askarlari vahimaga tushib qocha boshlaydi. Bobur lashkarlari hujumga o'tib, dushmani mag'lub etadilar. Yana bir misol: Bobur Hindiston taxtiga o'tirishdan oldin Dehli yaqinidagi Ajmer shariyf qishlog'idagi alloma Muiniddin Saliym Chishtiy qabrini ziyorat qiladi. Keyin taxtga o'tiradi.

Bobur qisqa hayot kechirdi. Lekin juda katta ilmiy va adabiy meros qoldirdi. Boburning arab yozuvi asosida yangi bir alifbo yaratgani ma'lum. Bu alifbo tarixda «Xatti Boburiy» nomi bilan mashhurdir. U «Aruz risolasi»ni bitdi. Musiqa sohasida chorgoh savtlaridan birini ijod etdi va «Ilmi musiqiy» risolasini yaratdi. Harbiy ishga, tasavvufga oid asarlar ham qoldirdi. O'g'li Humoyunga atab islom qoidalari, soliq masalalari, shariat qoidalari haqida katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan «Mubayyin» («Bayon etilgan») she'riy asarini yozadi. «Risolayi volidiyya» (tarjima) kabi asarlar bitdi. Bobur yozgan g'azallar, ruboiylar o'zbek, fors, hind, afg'on tillarida va boshqa tillarda asrlar davomida sevib o'qilmoqda, kuylab kelinmoqda.

Zahiriddin Muhammad Bobur qalamiga mansub ilmiy va adabiy asarlar orasida uning shoh asari - o'sha davr o'zbek adabiy tili va klassik adabiyotining yorqin namunasi bo'lgan «Boburnoma» alohida o'rin tutadi. «Boburnoma» O'rta Osiyo - Movarounnahr, Xuroson, Afg'oniston, Pokiston, Hindiston va Eron xalqlarining XV asr oxiri va XVI asr boshlari tarixiga oid nodir ma'lumotlar manbaidir. Bu asarning muhim xususiyati shundaki, Bobur unda bevosita o'zi ishtirok etgan, eshitgan va sezgan voqea va hodisalarni boricha-orttirmay, yashirmay, to'g'ri hamda haqqoniy yozadi.

Bu asar – o'zbek nasrining ilk va ibratli namunasi. Asarni yozishda Bobur turli xil badiiy usul va til vositalaridan mahorat bilan foydalanadi, joylar manzarasi, topografiyasi, ob-havosi, o'simliklar dunyosi, aholisi, xalq va qabilalarning urf-odatini bilimdon olim, adib va shoir, geograf va tabiatshunos, tarixchi va etnograf, benazir tilshunos va san'atshunos sifatida bayon qiladi. «Boburnoma»ning lotin, fransuz, ingliz, nemis, golland, fors, hind, afg'on, yapon, turk, rus, qozoq va boshqa xalqlar tillariga tarjima qilinganligining va alohida mehr bilan o'qib kelinayotganligining boisi ham ana shunda.

O'zbekiston mustaqilligining 11 yilligi arafasida Toshkentdagi «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasida «Boburnoma»ning yangi nashri chop etildi. Yangi «Boburnoma» o'zbek olimlari Porso Shamsiyev, Sodiq Mirzayev va yaponiyalik boburshunos olim Eyji Mano nashrlari asosida filologiya fanlari doktori Saidbek Hasanov tomonidan qayta nashrga tayyorlandi. «Boburnoma»ning yangi nashri tahririyatida uch andijonlik olim - Zokirjon Mashrabov, Sayfiddin Jalilov, Fathiddin Is'hoqovlarning bo'lishi ham katta e'tiborga loyiq. Bu asarning chop etilishiga Andijondagi Bobur nomli xalqaro jamg'arma homiylik qildi.

Dunyoda «yaxshilik» so'zini ko'p ishlatgan, hayotda qo'llashga e'tibor bergan hukmdor va shoir Boburchalik ijodkor kam topiladi. Shohlar ichida eng botiri va rostgo'ylaridan biri deb tan olingan Boburshoh podshohlik paytida bir qator ibratli farmonlar e'lon qildi. Ulardan biri ichkilikni taqiqlash to'g'risidagi farmondir. Bu farmon tarixda Boburning xudoga tavba-tazarrusi deb aytiladi.

Ma'lumki, 1527 yilning 25-fevral, dushanba kuni ertalabki namozdan keyin yakka sayrga chiqqan Bobur salbiy qilmishlari haqida tanqidiy fikr yurita boshlaydi. O'zini ichkilikka ruju qo'ygan, deb biladi va birinchi marta Allohga astoydil tavba qiladi hamda ichmaslikka qasamyod etib va ichmaslik haqida farmon qabul qiladi. Ushbu tazarrudan keyin qaytib qo'lga qadah olmadi.

Bobur o'z davrining yirik madaniyat arboblardan biri bo'lganini ayni paytda hamma tan oladi. O'zi podshoh bo'lgan mamlakatlarda u ijtimoiy fikrlarni rivojlantirishga, ayniqsa, katta e'tibor berdi. Bu jihatdan Hindistonning buyuk davlat arbobi Javoharlar'l Neru Bobur haqida «Bobur dilbar shaxs, Uyg'onish davrining tipik hukmdori, mard va tadbirkor odam bo'lgan, u san'atni, adabiyotni sevardi, hayotdan huzur qilishni yaxshi ko'rardi...» deb aytgan ta'rifi diqqatga sazovordir. Yana bir hind arbobi M. Randxava: - Boburiylar

hokimiyat tepasiga kelguniga qadar Hindistonda bog'dorchilik san'ati yo'g darajada edi. Hindistonda bog'larning asoschisi Bobur tabiat go'zalligini nihoyatda chuqur his qiladigan xassos inson bo'lgan, deb yozgandi.

Bobur o'z umrining katta bir qismini Afg'onistonda kechiradi. U 1504 yildan 1526 yilgacha katta feodal davlat poytaxti Qobulda yashadi. Bobur bu shaharni yurakdan sevdi va unga mehr qo'ydi. Lashkarlarining yarmidan ko'prog'ini afg'onistonlik kuchlar tashkil qilgan. U Qobulni ikkinchi Vatanim, deb e'zozladi.

Bobur Andijonda amalga oshirmoqchi bo'lgan qurilish va obodonchilik ishlarini asosan Afg'oniston va Hindistonda ro'yobga chiqardi. Yangi bog'lar, dam olish maskanlari qurdi, oriqlar qazdirdi «Zarafshon», «Bog'ishamol», «Bog'i vafo», «Bog'i safo» nomli bog'lar o'sha davrlarda, undan keyin ham mashhur bo'ldi. U qanchalik katta ezgu ishlarni amalga oshirmasin, g'alabalarni qo'lga kiritmasin, e'zozlanmasin, yuragida katta armon bilan yashar edi. Bu - Vatan armoni edi. Bobur o'z ruboiylaridan birida bu armonni shunday ifodalaydi.

**Tole' yo'qi jonimg`a balolig' bo'ldi,
Har ishniki ayladim xatolig' bo'ldi,
O'z yerni qo'yib, Hind sori yuzlandim,
Yo rab, netayin, ne yuz qarolig' bo'ldi.**

Boburdan to'rt o'g'il – Muhammad Humoyun, Komron Mirzo, Mirzo Asqariy, Mirzo Hindol va uch qiz – Gulbadanbegim, Gulchehrabegim, Gulrangbegim qolgan. O'z farzandlariga fidoyilikda beqiyos bo'lgan Bobur hech qaysi podshoh amalga oshirmagan jasoratni ko'rsatdi. O'lim to'shagida yotgan to'ng'ich. o'g'li Humoyunning dardini Xudodan so'rab olib hokimiyatni uning ixtiyoriga topshiradi. «O'shal holatga kirib, uch qatla boshidan o'rgulib, dedimkim, men ko'tardim harne darding bor. O'shal zamon men og'ir

bo'ldum, ul yengil bo'ldi. Ul sihat qo'pti. Men noxush bo'lib yiqildim. A'yoni davlat va arkoni mamlakatni chorlab, bay'at qo'llarini Humoyunni qo'lga berib, joynishlig'iga va valiahdlig'iga nasib qildim. Va taxtni anga topshirdim»¹. Boburning bu jasorati tarix bilguchi kishilarni hamon hayratga soladi.

Bobur o'z farzandlarini mas'uliyat bilan tarbiyaladi. Ular o'z otasidagi xislatlarni egallab, mard va dovyurak, oqil va noyob iste'dod sohibi bo'lib ulg'aydilar. Ota xotirasi va ijodini, adabiyotni, san'atni, madaniyatni qadrladilar. Muhammad Humoyun, Komron va Gulbadanbegim shoir va adib sifatida meros qoldirdilar. Gulbadanbegim yozgan «Humoyunnoma» kitobi dunyoga mashhur bo'ldi. Komronning g'azallari Afg'oniston va Hindistonda bir necha bor kitob holida nashr etildi. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasida Komron Mirzoning Germaniyaning Xamburgidan keltirilgan, olim-shoira Shafiqa xonim Yorqin tayyorlagan devoni chop etildi.

Humoyun saroy kutubxonasi zinapoyasidan yiqilib vafot etganidan keyin uning o'g'li Akbar Bobur singari balog'atga yetmay turib Hindiston taxtiga o'tirdi va mamlakatni 50 yil boshqardi. Hind qiziga uylandi. Ajoyib arxitektura inshootlari qurilishlarini, obodonchilik ishlarini olib bordi. Boburning evarasi Shoh Jahon qurdirgan «Toj Mahal» maqbarasi yuz yillardan buyon jahon xalqlari e'tiborini «yetti mo'jizaning biri» sifatida o'ziga tortib turibdi. Xalqning Shoh Jahonni «Hazrati Jahon», «Bahodir Shohjahon», «Shohjahonobod» atamaları bilan yodga olishining boisi ham ana shundadir.

Bobur qo'shni mamlakatlar va davlatlar bilan do'stona aloqalar o'rnatishga harakat qilgan. Masalan, Moskvaning buyuk knyazi Vasiliy III huzuriga Xo'ja Husayn boshliq elchilar 1530 yilning kuzida yuboriladi. Elchilar Moskvada bo'lishib,

---

¹ «Boburnoma», Toshkent. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati. 2002 yil. 266-267-betlar.

Boburning sovg'a va salomlari, do'stona maktubini topshiradilar. Aholi «bular kimlar?» deb so'raganida «Boburchilar» deb javob qilinadi. Ko'p o'tmay, 1531 yilning qishida Boburning vafoti haqida xabar boradi va Xo'ja Husayn boshliq elchilar qaytishga ikkilanib, Moskvada butunlay qolishadi. Boburiylar o'sha elchilar avlodi, deb ataladilar.

1990 yili Boburning o'z yurti Andijonda «Boburnoma» yozilganligining 460 yilligi keng nishonlandi. O'zbek, nemis, hind, afg'on, turkman, rus, qozoq, qirg'iz, tojik, uyg'ur va boshqa xalqlar olimlari ishtirokida o'tkazilgan bu bayram mustaqillik arafasida turgan O'zbekiston tarixida Boburning o'z diyoriga qaytishidek quvonchli hodisa bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasida, xususan, Boburning tug'ilgan yurti Andijonda uning tabarruk nomi abadiylashtirildi. Andijondagi Arkichi adabiyot muzeyi, viloyat kutubxonasi, Bog'ishamol dam olish maskani, bir qator shirkat xo'jaliklari, bir necha ko'cha va maydonlar, Andijon Davlat universiteti, Andijon ip-gazlama ishlab chiqarish hissadorlik jamiyati va boshqalar Bobur nomi bilan ataldi. Viloyatda Bobur jamg'armasi tuzildi.

**Ey yel, borib ahbobga nomimni degil!,
Har kim meni bilsa, bu kalomimni degil!,
Mendin demagil gar unutilg'on bo'lsam,
Har kimki, meni so'rsa, salomimni degil!.**

deb yozgan edi Bobur. Boburni unutmagan, Boburdek asl farzandini qadrlayotgan O'zbekistonning Andijon viloyatida Bobur nomli Xalqaro ilmiy ekspeditsiya tashkil qilindi. Olimlar va tarixchilardan iborat bu ekspeditsiya a'zolari 1992 yil maydan 15-iyulgacha, qariyb ikki oy davomida Bobur Mirzo va boburiylar qadamjolarida bo'ldilar. Boburning Agrada ilk bor dafn qilingan joyi tuprog'i va Qobuldagi «Bog'i Bobur»dagi qabri tuprog'idan Andijonga namuna olib keldilar.

Bobur nomli xalqaro boqqa aylantirilgan Bog'ishamol dam olish maskanida 1992 yilning 10-oktyabr kuni Zahiriddin Muhammad Boburning ramziy qabri bunyod etildi. Bobur Mirzo ruhiga bag'ishlab fотиha-tilovat qilindi.

Mana o'n ikki yildirki mustaqillik sharofati bilan tashkil etilgan Bobur nomidagi Xalqaro jamg'arma va uning xalqaro ilmiy ekspeditsiyasiga boburshunos olim, Zokirjon Mashrabov boshchilik qilib kelmoqda. Jamg'arma va ekspeditsiya Zahiriddin Muhammad Bobur nomini abadiylashtirish va uning boy merosini o'rganib, ommalashtirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. Ekspeditsiya hozirgacha to'qqiz marta ilmiy safar uyushtirib, o'nlab xorijiy mamlakatlar, jumladan Tojikiston, Qirg'iziston, Turkmaniston, Afg'oniston, Eron, Turkiya, Iordaniya, Suriya, Saudiya Arabistoni, Birlashgan Arab Amirliklari, Pokiston, Hindiston, Bangladesh, Misr, Xitoy va boshqa mamlakatlarda bo'lib, temuriylar, boburiylar hayotini o'rgandi. O'zbekiston o'tmishi bilan bog'liq ilmiy-tarixiy ma'lumotlar, qo'lyozmalar va xotiralar nusxalarini, ya'ni 400 dan ortiq nodir kitoblarni to'pladi va Andijonga olib keldi.

Bog'ishamolda, ya'ni Bobur Mirzoning yurtidan chiqib ketayotganda so'nggi izlari qolgan Andijon adirlarida uch yuz gektardan ziyod yerda milliy istirohat bog'i tashkil etildi. Ushbu bog'da Maqbara, Ark darvozasi, Bobur va jahon madaniyati muzeyi, Bobur Mirzoning yoshlik paytidagi haykali, mo'jazgina namozgohi va boshqa inshootlar mavjud. Andijon shahri markazidagi Z.M. Bobur nomli bosh maydonda uning otliq siymosidagi salobatli haykali qad rostlab turibdi.

Ma'lumki, temuriylar, boburiylarga oid noyob manbalarning asosiy qismi Yevropa mamlakatlari muzey va kutubxonalarida saqlanmoqda. Ana shu noyob kitoblardan hech bo'lmaganda nusxalar ko'chirtirib, Andijonga olib kelish asosiy vazifadir.

Murakkab hayoti va ijodi bilan insoniyatni yaxshilik va fidoyilikka, mardlik va olijanoblikka undagan buyuk Zahiriddin

Muhammad Bobur xalqlar o'rtasidagi do'stlik va birodarlikni ulug'lovchi, o'tmish bilan hozirgi zamoni bog'lovchi betakror zot bo'lib qolaveradi.

BOBUR SHAJARASI

Otasi Umarshayx Mirzo «...Sulton Abusaid Mirzoning to'rtinchi o'g'li edi. Sulton Ahmad Mirzo, Sulton Muhammad Mirzo, Sulton Mahmud Mirzodin kichik edi. Sulton Abusaid Mirzo Sulton Muhammad Mirzoning o'g'li edi. Sulton Muhammad Mirzo Mironshoh Mirzoning o'g'li edi. Mironshoh Mirzo Temurbekning uchinchi o'g'li edi»¹.

Onasi Qutlug' Nigorxonim «...Yunusxonning ikkinchi qizi, Sulton Mahmudxon va Sulton Ahmadxonning egachisi edi»².

---

^{1,2} «Boburnoma». Toshkent. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati. 2002 yil. 37,38-betlar.

**Великий среди великих мира сего Бабур,
Славный среди поэтов Мирза Бабур,
Всеми любимый и поныне Мирза Бабур,
Живее всех живых навеки Мирза Бабур.**

БАБУР МИРЗА

*Мы есть владыки Турана, властелины
Туркестана. Мы самые древние,
самые великие представители нации.
Мы главное звено в племени тюрков.*

Амир Темур

Листая страницы истории, убеждаемся в том, что большой вклад, внесенный в сокровищницу мировой культуры узбекским народом, его высокие нравственные ценности еще испокон веков были хорошо известны всему миру. Благодаря милости Аллаха, разуму и проницательности, трудолюбию и целеустремленности наших предков, узбекский народ дал миру десятки таких выдающихся личностей, ученых и мыслителей, поэтов и художников, царствовавших особ и полководцев, как Амир Темур Курагон, Аль-Хорезми, ибн-Сина, Аль-Бируни, Ахмад Яссавий, Ат-Термизи, Бахавуддин Накшбанди, Алишер Навои, Улугбек, Бабур, Бехзод, Машраб, Нодирабегим.

Когда речь идет о гениальной личности, возвеличившей собственными делами свой народ, взор исследователей привлекает Захириддин Мухаммад Бабур, отличавшийся многогранным талантом, умом, открытым духовным миром и непростой судьбой. Государственный деятель, полководец, поэт, ученый, политик, историк, литератор, лингвист в числе прочих талантов обладал также хорошими манерами, отличался также гуманистическим воззрением.

Бабур родился 14 февраля 1483 года (шестого дня месяца мухаррам 888 года по Хиджре-мусульманскому летосчислению) в Андижане. Его отец Умаршайх Мирзо, являвшийся потомком Амира Темура Курагони, был правителем Ферганы. А мать - Кутлуг Нигорханум, приходилась дочерью правителя Ташкента Юнусхана. Как повествуется в «Тарихи Рашиди», а позже свидетельствует Мирзо Хайдар

(родственник Бабур), когда о рождении младенца сообщили «Хазрату Эшону» - Ходжа Убайдулло Ахрару, которого попросили дать имя малышу, тот нарек будущего правителя Захириддином Мухаммадом. По словам Ходжа Ахрара Вали о рождении мальчика ему стало известно и со сна, увиденного им накануне. За беспокойность и подвижность уже в трехмесячном возрасте дед Юнусхан ласково называет его «Бабр» (по арабски «маленький тигр»). Так его имя превращается в Захириддин Мухаммад Бабур. Через год по приезду в Андижан Ходжа Ахрар Вали так и нарекает его - Захириддин Мухаммад Бабур.

После смерти отца в 1494 году, будучи несовершеннолетним, 12-летний Бабур, унаследовав престол Андижана, становится правителем всей Ферганы. К тому времени шайбаниды приступили к завоеванию многих земель империи темуридов.

Хотя, предприняв поход в Самарканд с целью защиты города от Шайбанихана, Бабур добился успеха, он не сумел долго удержать столицу. Такая же неудача его постигла при возвращении в Фергану. Юный полководец с небольшим войском и близкими родственниками, вырвавшись из блокады, направляется в Кабул, входивший в свое время в состав владений отца Умаршайха Мирзо. В 1504 году 21-летний Бабур занимает Кабул и объявляет себя падишахом. Здесь на протяжении ряда лет он укрепляет подвластные ему земли и занимается творчеством.

В Кабуле Бабур особое внимание уделяет формированию войска и проведя большую подготовку с 1519 по 1525 годы совершает пять походов в Индию. В апреле 1526 года в историческом сражении вблизи Панипата, что в ста километрах севернее Дели, Бабур одерживает победу над войском Султана Ибрагима Луди. Занимает Дели и Агру. Таким образом он основывает крупное централизованное государство, сыгравшее прогрессивную роль в истории Индии. Агру, расположенную на берегу реки Джамна, пре-

вращает в столицу. Это государство Бабур известно в истории как «Империя бабуридов».

Бабур правил Индией пять лет (1526-1530 г.г.) Умер 26 декабря 1530 года в возрасте 48 лет. Бабур похоронили в Агре, в саду Нурафшон (Светлый). Позже, согласно его завещанию, одной из жен - Биби Муборика, - прах Бабура был перезахоронен в Кабуле в «Боги Бобур» («Сад Бабура»).

На протяжении более 36 лет Бабур Мирза занимался творчеством, оставив потомкам ряд научных, исторических, литературных произведений, трудов по военному искусству. Творения эти поражают читателей всего мира широтой охвата, глубиной анализа, свидетельствуют о проницательности автора.

После Бабура Индией правили его сын Хумаюн (1530-1539, 1555-1556),¹ сын Хумаюна Акбаршах (50 лет, с 1556 по 1605 г.г.), сын Акбаршаха Джahanгир (22 года, с 1605 по 1627 г.г.), сын Джahanгира Шах Джahan (30 лет, с 1627 по 1658 г.г.), сын Шах Джahanа Аврангзеб (48 лет, с 1658 по 1707 г.г.), потомки Бабура Баходиршах-I (1707-1712), Джahanдаршах (1712-1713), Фаррух Сияр (1713-1719), Мухаммедшах (1719-1748), Ахмедшах (1748-1754), Оламгир-II (1754-1759), Шах Олам-II (1759-1806), Акбар-II (1806-1837), Баходиршах Зафар (1837-1858). Правлению бабуридов, государство которых просуществовало 332 года, был положен конец английскими колонизаторами в середине XIX века.

Из истории известно, что темуриды были не поработителями, а созидателями. Захириддин Мухаммад Бабур осуществил в Афганистане и Индии огромные благоустроительные мероприятия. По его указанию были построены ирригаци-

---

¹ В сражениях со знатным лидером афганского племени Суров Шерханом Хумаюн терпит поражение. После этого Северная Индия долгое время оставалась во власти Шерхана и его потомков. Лишь в 1555 году, собрав большое войско, Хумаюн предпринимает новый поход и возвращает прежние владения.

онные сооружения, открыты школы, созданы благоприятные предпосылки для развития экономики и искусства, улучшения благосостояния народа. Этим он заслужил славу и почет среди афганского и индийского народов, оставил после себя доброе имя.

Сторонник свободы Бабур стремился обеспечить равноправие народов, наций и национальностей, в том числе и в деле вероисповедания. Он уважал язык и историю коренного народа, предоставил возможность свободно следовать традициям и обычаям, чтит ученых, писателей, поэтов и общественных деятелей, вышедших из их среды. Достойны внимания усилия Бабура, направленные на оздоровление экономики, предоставление дехканам свободы. Бабур освободил их от из лишнего налогов, тяжким бременем ложившихся на плечи крестьян. Подобно Амиру Темуру он отличался великодушием, терпимостью. Бабур прославился не только как правитель, но также в качестве ученого, поэта, человека высокой нравственной чистоты, «несущего добро каждому народу».

Он отличался стойкими религиозными убеждениями. Еще в ранней молодости Бабур Мирза знал наизусть Коран. Большое уважение и почитание, с которым Бабур относился к своему духовному наставнику Ходжа Ахрору Вали, свидетельствует о его величии. Бабур внес вклад в распространение религии и культуры ислама в Афганистане и Индии. Он искренне почитал Аллаха, пророка Мухаммада, святых и приравненных к ним выдающихся богословов ислама. В самые тяжелые периоды жизни он усердно молился, прося о помощи у Всевышнего, и был удостоен божьей милости. В частности, в сражении под Панипатом войска Луди в пять раз превосходили армию Бабура. Противник стал одерживать верх. И тут Бабур, сидя на коне, вознес в молитвенном возгласе руки к небесам. В ответ как будто раздалось страшное эхо, обратившее в бегство войско Луди. Воспользовавшись ситуацией, Бабур переходит в наступление, завершившееся разгромом противника. Еще один ха-

рактерный пример: перед тем, как взойти на престол Индии, Бабур посещает могилу почитаемого народом старца Муиниддина Салийма Чистти в кишлаке Ажмер близ Дели.

Бабур прожил короткую жизнь. Несмотря на это оставил после себя огромное научное и литературное наследие. Он на основе арабского письма создал новый алфавит, известный как «Хатти Бобурий». Его перу принадлежит трактат «Аруз рисоласи». В сфере музыки сложил один из савт чоргоха и написал трактат «Илми мусикий» («Наука о музыке»). Внес вклад и в развитие военного искусства, суфизма (религиозного учения), изложив свои взгляды в письменной форме. В адресованном сыну Хумаюну поэтическом произведении воспитательного характера «Мубаййин» («Изложенные»), говорится об основах ислама, постулатах шариата, рассматриваются вопросы налогообложения. Он автор книги «Рисолайи волидийа» (перевод). Написанные Бабуром газели и рубаи на протяжении веков с любовью исполняются почитателями таланта автора.

Среди произведений, написанных Захириддином Мухаммадом Бабуром, особое место занимает «Бабурнаме» - образец узбекского литературного языка и классической словесности того времени. «Бабурнаме» - уникальный источник, дающий исчерпывающие сведения об истории Средней Азии, Мовароуннахра, Хорасана, Афганистана, Пакистана, Индии и Ирана конца XV - начала XVI веков. Важной особенностью данного произведения является достоверность фактов и правдивость описания. Бабур говорит о событиях, в которых сам принимал непосредственное участие, о том, что слышал и видел.

«Бабурнаме» - первый образец узбекской прозы. При его написании Бабур мастерски использует различные художественные методы и языковые средства. Он описывает природу каждого края, топографию, климат, растительный мир, население, обычаи народов и племен как ученый, литератор, поэт, географ, природовед, этнограф, языковед и искусствовед. Поэтому «Бабурнаме», изданное на латин-

ском, французском, английском, немецком, голландском, персидском, индийском, афганском, японском, тюркском, русском, казахском и на других языках, и поныне читается с большим интересом.

В преддверии 11-й годовщины независимости в Ташкенте в издательско-полиграфической акционерной компании (ИПАК) «Шарк» выпущено новое издание «Бабурнаме». Обновленное «Бабурнаме» подготовлено к печати доктором филологических наук Саидбеком Хасановым на основе изданий, осуществленных ранее узбекскими учеными Порсо Шамсиевым, Содиком Мирзаевым и японским исследователем-бабуроведом Эйжи Мано. Примечательно и то, что в состав редакционной коллегии нового издания «Бабурнаме» вошли трое ученых из Андижана - Закиржон Машрабов, Сайфиддин Жалилов, Фатхиддин Исхаков. Спонсором выпуска стал Международный фонд имени Бабура.

В мире нет другой такой личности, такого правителя-поэта, который бы столь часто использовал слово «доброта» и который столь неукоснительно следовал этому понятию. Признанный самым храбрым и правдивым среди шахов Бабур, издал ряд поучительных указов. Один из них - это указ против пьянства. Данный акт - своего рода покаяние Бабура перед богом. Известно, что прогуливаясь после утренней молитвы в понедельник 25 февраля 1527 года, Бабур критически анализирует свои отрицательные поступки. Признав себя пристрастившимся к спиртным напиткам, он впервые усердно каится перед Аллахом и даёт зарок, а также издает вышеназванный указ. После того дня и до самых последних мгновений жизни Бабур не притрагивается к бокалу.

Крупный деятель культуры своей эпохи Захириддин Мухаммад Бабур большое внимание уделял развитию социальных идей в подвластных ему странах. Вот что по этому поводу говорил великий государственный деятель Индии Джвахарлал Неру: «Бабур был обаятельной личностью, властитель эпохи Возрождения, смелый и предприимчивый

человек, он любил искусство, литературу, любил наслаждаться жизнью». Другой видный представитель Индии М. Радхави пишет: «До правления Бабуридов в Индии фактически не было садоводства. Его основал Бабур, тонко чувствующий и любивший природу».

Значительная часть жизни Бабура прошла в Афганистане. С 1504 по 1526 годы он жил в Кабуле - столице феодального государства. Бабур всем сердцем полюбил этот город. Больше половины его войска составляли выходцы из Афганистана. Он ласково называл Кабул своей второй родиной.

Свои планы по строительству и благоустройству, которых не сумел осуществить в Андижане, воплотил в Афганистане и Индии. По его указу строились новые парки, места отдыха, прокладывались ирригационные сооружения. Так появились знаменитые парки «Зарафшан», «Баги вафо», «Баги сафо». Каких бы крупных свершений ни делал, каких бы побед ни достигал, Бабур всегда жил с тоской в сердце. Это была тоска по Родине. Политическая борьба вынудила его покинуть свой край. В одном из рубаи Бабур так пишет:

**Нет Родины и счастья более нет,
И ничего уж кроме боли нет.
Я в этот край пришел своею волей,
Его оставить силы воли нет.**

От Бабура остались четыре сына - Мухаммад Хумаюн, Комрон Мирзо, Мирзо Аскарый, Мирзо Хиндал, и три дочери - Гулбаданбегим, Гулчехрабегим, Гулрангбегим. Бабур страстно любил их. Во имя их благополучия совершил то, на что не решался ни один властелин. Это произошло во время болезни Хумаюна. Первенец Бабура лежал при смерти. Тогда Бабур обращается к богу с просьбой передать болезнь сына ему. «...и три раза обошел вокруг него и сказал: «Я беру все твои болезни». И сразу приковала меня тяжесть, а сыну стало легче. Он выздоровел. Я же потерял

сознание и упал. Завещав страну сыну, передал ему престол». Этот поступок Бабур до сих пор удивляет и восхищает историков.

Бабур с большой ответственностью воспитал своих детей. Они унаследовали от отца его смелость и благородство, мудрость и стойкость. Дети бережно хранили память отца, ценили его творчество, также как он, с уважением относились к литературе, искусству и культуре. Мухаммад Хумаюн, Комрон и Гулбаданбегим оставили после себя значительное литературное наследие. «Хумаюннаме», принадлежащее перу Гулбаданбегим, известно всему миру. Газели Комрона несколько раз переиздавались в Афганистане и Индии. В ИПАК «Шарк» выпущен диван Комрона Мирзо, привезённый из Гамбурга (Германия) и подготовленный к печати поэтессой Шафика ханум Ёркин.

После того, как Хумаюн, упав с лестницы библиотеки дворца, умирает, его престол занимает сын Акбар, как и дед, ставший правителем, будучи еще несовершеннолетним. Он пребывает у власти 50 лет. Акбар женится на индианке. Под его руководством построены необыкновенные здания, осуществлены благоустроительные работы. Возведенный по указанию правнука Бабур Шах Джохана мавзолей «Тадж Махал», считающийся одним из семи чудес света, сотни лет притягивает внимание людей всего мира. И поэтому Шах Джохана подданные называли «Его величество Джохан», «Богатырь Шахджохан»; «Шахджоханабад» («Шахджохан-благоустроитель»), подчеркивая созидательные дела правителя.

Бабур стремился установить дружественные связи с соседними странами. К примеру, осенью 1530 года он отправляет послов во главе с Ходжа Хусайном к московскому великому князю Василию-III. Прибыв в Москву, послы дос-

---

* «Бабурнаме». Ташкент. Главная редакция издательско-полиграфической акционерной компании «Шарк», 2002 год. Стр. 266-267.

тавили дары от Бабур, передали дружественное послание Бабур. На вопрос «Кто вы такие?» послы отвечали: «бабуриды». Вскоре, зимой 1531 до них доходит весть о смерти Бабур. Не решившись вернуться в Индию, люди, возглавляемые Ходжа Хусайном, остаются в Москве. Потомков тех посланцев стали именовать Бабуринами.

В 1990 году на Родине Бабур в Андижане широко отмечалось 460-летие со дня написания «Бабурнаме». Этот праздник, с участием узбекских, немецких, индийских, афганских, туркменских, русских, казахских, киргизских, таджикских, уйгурских и других ученых, вылился в Узбекистане, стоящем на пороге независимости, в радостное событие, символизирующее собой возвращение Бабур на Родину.

В Узбекистане, в частности в Андижане, увековечено имя Бабур. Литературный музей Аркичи в Андижане, областная библиотека, зона отдыха Багишамал, ряд коллективных хозяйств, улиц и площадей, Андижанский государственный университет, производственное акционерное хлопчатобумажное объединение и другие носят имя Бабур. В области создан фонд Бабур.

**О ветер, ты за день весь облетаешь свет,
Лети в ту землю, где я не был много лет.
Кто позабыл меня, тех не тревожь напрасно,
Кто помнит обо мне, тем передай привет,**

писал Бабур. В Андижанской области Узбекистана, не бывшей Бабур, чтящей своего великого земляка, организована международная научная экспедиция имени Бабур. Данная экспедиция в составе ученых и историков с мая по 15 июля 1992 года, за более чем два месяца, побывала в местах, связанных с жизнью и деятельностью Бабур. Экспедицией доставлена в Андижан горсть земли, взятой из места первоначального захоронения Бабур в Агре и из «Боги Бабур», что в городе Кабуле. В зоне отдыха Багишамал, превращенной в парк имени Бабур, 10 октября

1992 года сооружена символическая могила Захириддина Мухаммада Бабур, прочитана молитва в память об усопшем великом предке. Вот уже двенадцать лет Международный фонд имени Бабур и его международную экспедицию, созданные благодаря независимости, возглавляет, страстный бобуровед, ученый Закирджан Машрабов. Фонд и экспедиция призваны увековечить имя Захириддина Мухаммада Бабур, изучать и пропагандировать его богатое наследие. До сегодняшнего дня предприняты девять научных экспедиций, маршруты которых пролегли по таким странам, как Таджикистан, Киргизия, Туркмения, Афганистан, Иран, Турция, Иордания, Сирия, Саудовская Аравия, Объединенные Арабские Эмираты, Пакистан, Индия, Бангладеш, Египет, Китай и другим, где исследователи изучали факты, относящиеся к жизни тимуридов и бабуридов. В результате собран богатый научно-исторический материал, рукописи, воспоминания, в Андижан доставлены более 400 уникальных книг.

На Багишамале, то есть на возвышенности, где остались последние следы Бабур, покинувшего Родину минуя Багишамал, сооружен национальный парк, раскинувшийся на площади более 300 гектаров. Здесь построены мавзолей, входные арочные ворота, музей «Бабур и мировая культура», памятник поэта, небольшой намазгах (место совершения молитв). В центре города Андижана, на главной его площади возвышается величественная конная статуя Бабур.

Известно, что большая часть уникальных источников, касающихся тимуридов и бабуридов, хранятся в музеях и библиотеках европейских стран. Задача фонда - снять хотя бы копии с этих книг и доставить их в Андижан.

Своей непростой судьбой, своим плодотворным творчеством призывавший человечество к добру и гуманизму, мужеству и благородству, великий Захириддин Мухаммад Бабур, остается личностью, крепящей дружбу между народами, связующей прошлое с настоящим.

РОДОСЛОВНОЕ ДРЕВО БАБУРА

Отец Умаршайх Мирза «... был четвертым сыном Султана Абусаид Мирзы. Младшим после Султана Ахмада Мирзы, Султана Мухаммада Мирзы, Султана Махмуда Мирзы. Султан Абусаид Мирза являлся сыном Султана Мухаммада Мирзы. Султан Мухаммад Мирза являлся сыном Мираншаха Мирзы. Мираншах Мирза был третьим сыном Тимурбека».

Мать Кутлуг Нигарханум «...была второй дочерью Юнусахана, сестрой Султана Махмудхана и Султана Ахмадхана». **

---

*,** «Бабурнаме». Ташкент. Главная редакция издательско-полиграфической акционерной компании «Шарк», стр. 37, 38.

**Great among the greats he is, the king of light of
earth Bobur,
Prominent of all prominents he is, the poet of
people Bobur,
The loveliest he is still in the world Bobur,
He is among us today, your glory
Andijan, Bobur.**

BOBUR MIRSO

*We are the property of Turan Amir of Turkestan.
We are the most ancient and the greatest of nations
and the head of Turkic nation.*

Amir TEMUR

Learning the history of the ancient times one can become sure of the inevitable fact that Uzbek nation is one of those peoples of the world who has the deepest history during the ancient world, who made a great contribution to the world culture.

As a creation of Allah, as a result of highly developed mind of our ancestors we have great figures in our history among philosophers, painters, statesmen, and the military leaders of the past as Amir Temur Kuragon, Al-khorazmiy, Ibn-Sino, Al-Beruniy, Ahmad Yassaviy, At-Termiziy, Bahovaddin Nakshband, Alisher Navoiy, Ulugbek, Bobur, Behzod, Mashrab, Nodirabegim and many others. Among those who glorified the name of the people, Zahiriddin Muhammad Bobur arrests one's attention thanks to his intelligence, his abilities and his intricate faith and at the same time thanks to his kind inner world.

Bobur was born on February 14, 1483 in Andijan. His father Umarshakh Mirzo, one of the succeeders of great Amir Temur Kuragon, was the king of Fargana state. His mother was a daughter of the king of Tashkent Yunushon (see the hierarchic classification of his origin).

As Mirza Haydar wrote later in his "Tarihi Rashidiy", when 79 year old "Khazrat Ishan"- Khodja Ubaydullo Ahror learned this news and when he was asked to name the baby, he sent a message where he had named the boy "Zahiriddin Muhammad". Khodja Ahror Valiy said that he had dreamt a birth of a boy. As three month child was very active, his grandfather used to call him "Babr" (arabian) tiger cub. So he was called Zahiriddin Muhammad Bobur. After a year when

Hodja Ahror Valiy visited Andijan, he named the boy as Za-hiriddin Muhammad Bobur.

At the age of 12 after his father's death in 1494 Z.M.Bobur became the sultan of Fargana. At that time some of the territories of Temur's kingdom were occupied by Shaiboniy. Though Bobur succeeded in the occupation of Samarkand he could not defend it from Shaiboniy's mighty army. And the same fate was waiting for him when he returned to Fargana. Being made to leave Samarkand he had to choose his way to Kabul which once had been at his father's disposal. Having won the fight in Kabul he announced himself (in 1504 when he was 21 years old) padshah (the king) of the greatest state. Bobur consolidated his state and was occupied with creative work.

In Kobul he paid much attention to the formation of his military forces and after a serious preparation he decided to march on such a great country as Hindiston (India). After some attempts he managed to succeed in his fight against Ibrohim Loudi's army near Panipat in 1526. Thus he founded the house of Boburids which became the centre of the greatest kingdom of the world. Agra was chosen as the capital of this state. In the history Bobur's state is well-known as the "Empire of Great Moguls".

Bobur was the king of India for 5 years(1526-1530). He died on December 26, 1530 at the age of 47. He was buried in Nurafshon garden in Agra. Some time later in accordance with his last will his remains were moved to Kobul by one of his wives Biby Muborica and buried in "Boghy Bobur"(Bobur's Garden).

After Bobur for 11 years (1530-1539, 1555-1556) his son Humoyun, for 50 yaers (1556-1605) Humoyun's son Akbar-shoh, for 22 years (1605-1627) Akbar's son Jahongir, for 30 years (1627-1558) Jahongir's son Shohijahon, for 48 years (1658-17070) Shohijahon's son Avrangzeb, and other Boburids as Bahodirshoh (1707-1712), Jahondorshoh (1712-1713), Far-ruh Siyar (1713-1719), Muhammadshoh (1719-1748), Ahmad-

shoh (1748-1754), Olamgir II (1754-1759), and Bahodirshoh II (1837-1858) were the kings of India in that state. In the middle of XIX century the kingdom of India under Boburide had to face the crisis after more than 330 years of kingship when it was occupied by the English colonialists.²

It is best known from the history that the Temurids had not only been destroyers but also they had been great builders and creators. Being a man of good and the greatest knowledge in all branches of human life, and a man of courage and excellent mind Bobur demonstrated a wonderful will in constructing towns and the systems of irrigation and memories of art in Afghanistan and India. Great was his influence in organizing the public services and amenities, in opening schools and in the development of culture and economy of the country.

Due to his activity and career in these fields he became prominent among Indian and Afghan peoples and left his good name.

Being devoted to the course of liberty and freedom he took into consideration all customs and traditions, culture and religion of every people and nation and ethnic group. A great respect was shown by him to the language, history and customs of the inhabitants of his kingdom, and the abilities of the poets, men of art and philosophers of those people were highly appreciated by Bobur.

He excused the peasants from many unnecessary taxes. Bobur inherited such traits as generosity and humanism from Amir Temur and amazed the world with his magnanimity and nobility. Among the peoples of great countries he became well-known as an artist, a poet philosopher, a man of kind

---

² Humoyun was defeated by one of the leader of Afghan tribes Sherhon and for some time the kingdom of North India was lost by him. Only in 1555 with a great number of forces Humoyun defeated Afghan tribes and kingdom was taken aback.

heart, who was always ready to do his best for the sake of good wish.

He was very faithful to Islam. He knew the Koran by heart from his very childhood. Babur's belief to pirs (spiritual and religious preceptors), in particular his faith and respect to Khodja Ahror Valiy shows his grandeur and great virtue. He made a great contribution to the development of Islam and its culture in Afghanistan and India. He devoted himself to the teachings of Allah and to his profit Muhammad and all other saints of the Islamic world. In the hardest moments of his life he prayed to Allah and asked his mercy on himself and could always receive his help. During the dangerous fight near Panipat Lodi's army was five times bigger than Bobur's in number and Bobur's army was about to be defeated. At that time on his horse Bobur opened his hands up and asked the God to help his soldiers. At that time it seemed that a roar of danger was coming down from heaven and Lodi's soldiers and officers began to run away from the battle-field. Reaching the superiority upon the enemy Bobur's soldiers began to fight again and was able to win the battle. One more example: Before sitting to the throne of India he visited the grave of saint Muiniddin Saliym Chishtiy which was in the village Ajmer near Delhi.

Bobur did not live a long life. But he left us one of the greatest historical and literary scientific inheritance. He is known to have created his own alphabet called "Hatty Boburiy"(Bobur's alphabet). One of his works was devoted to the poetry in which the problem of rhyme was discussed. His paper "Science of music" was devoted to the problem of art and classical music. He also left some works of military and religious terms. He wrote a portic work "Mubayyin", a statement which was devoted to his son Humoyun, and in which he explained the rules of Islam and the tax in the country.

He wrote works as "Risalai Volidiyya"(translation). Bobur's works, poems and memories have been translated into Persian, Uzbek, Indian, Russian and many other languages. Among his scientific and literary works "Boburnoma" is of

great historical importance, as it presents not only classical literature and the old Uzbek language but also includes facts of historical value concerning the past of Movarounnahr, Afghanistan and India in the period of XV-XVI centuries. The historical value of this is the fact, that in all events the author is an actor. The facts are described as they happened in real life without any exaggeration.

This work is the earliest example of Uzbek prose. In the composition of this book different literary and linguistic devices have been used skillfully. The nature of the countries where Bobur was, their climate, fauna and flora, the traditions and customs are given in the work from the point of view of a poet, geographer, scientific, historiographer, ethnographer, linguist and art-critic. That is why this work had been translated into different languages like Latin, French, English, German, Dutch, Persian, Hindi, Afghan, Russian, Turkish, and became one of the beloved handbooks of numerous readers.

On the eve of 11th anniversary of the independence of Uzbekistan a new edition of "Baburnama" was published by "Sharq" printing-house joint-stock company. New "Baburnama" was edited by the doctor of philology Saidbek Hasanov based on the editions of Uzbek scientists Porso Shamsiev, Sodiq Mirzaev and Japanese scientist Eyji Mano. Presence of three scientists in editorial staff (Zokirjon Mashrabov, Cayfiddin Jalilov, Fathiddin Ishoqov) from Andizhan deserves much attention. The edition was sponsored by an international fund of Babur.

There was no ruler but Babur who used the word "goodness" so often and who adhered to the meaning of the word. Bobur was acknowledged as a courageous and truthful king and he ordered a number of decrees of high appreciation. One of them was his decree on the prohibition of hot drinks in the country. This decree is known as Babur's pray to Allah.

It is known that on February 25 in 1527 after the morning pray he walked alone and began to think about his faults,

considered himself as a drunkard. Babur for the first time thoroughly prayed to Allah asking to apologize him, swore not to drink more and ordered decree of prohibition of drinking. After that appeal he gave up drinking at all.

Bobur is known as a man of highly spiritual culture. He was greatly interested in the development of social ideas. About his career in this field a well-known statesman of India Javoharlal Neru wrote: "Bobur was a pleasant person. He was a typical of kings of renaissance, courageous and enterprising person. He loved the literature and enjoyed the life". One more Indian statesman M.Randhava wrote: "Until Baburids came to India, there almost hadn't been the art of gardening. The founder of gardens of India Babur was a sensitive man who used to feel the beauty of the nature very deeply".

Bigger part of his life was spent in Afghanistan. From 1504 till 1526 he lived in Kabul, the capitol of great kingdom. He loved Kobul very much. Greater part of his military force were Afghans. He loved Kobul as his second fatherland. His plans of constructing towns and public services in Andijan were realised in Afghanistan and India. He had constructed new gardens and parks and many irrigational systems were created by his wish. Such parks as "Zarafshon", "Bogishamol", "Boghy Safo" were well-known through the kingdom from those times on. Though he had everything at his disposal he had always been in great loneliness because of his home sickness. Babur who had to left his fatherland because of political struggles expressed his sorrow in one of his rubaiys(quatrain).

**No home and no more happiness,
Everything I did turned out a fault.
I left my home and went to India,
Oh lord, what to do, it's my greatest fault.**

Bobur left four sons- Muhammad Humoyun, Komron Mirzo, Mirzo Akbariy, Mirzo Hindol and three daughters- Gulbadan-begim, Gulchehrabegim, and Gulrangbegim.

Bobur was incomparable king in his love to his children. By his pray to Allah he saved the life of his son Humoyun, on whom the danger of death was hanging. Having saved his life Bobur handed the throne to Humoyun. He wrote: "In such a state I walked round him three times and said that I was ready to have illness. At the same moment I felt ill and fall down unconscious but he became well. Having called up the officers of the court I declared him a king and handed him the throne".³ This fact astonishes everybody even today.

Bobur educated his children with great responsibility. Having recieved the great humanity of their father they became courageous and kind hearted and highly appreciated their father's memory, his creative works, literature, art and culture. Muhammad Humoyun, Komron Mirzo and Gulbadanbegim left some memories. "Humoyunnoma" created by Gulbadanbegim became well-known throughout the world. Poems of Komron was reprinted in India several times. The "Sharq" printing-house joint-stock company published the devon of Kamron which was brought from Hamburg (Germany) and edited by scientist-poetess Shafiqa Yorqin.

After Humoyun's sudden death at the entrance of the library his son Akbar, still a boy, became the king of the country and governed Indian state for 50 years. He married an Indian girl. He also created architectural monuments, gardens and improved the public service. Architectural monument "Taj Mahal" created by Bobur's greatgrandson Shohjahon and acknowledged as one of the seven miracles, is attracting the attention for centuries. Not in vain the people call him "Hazrati Jahon", "Bahodir Shohjahon", "Shohjahonobod".

Babur tried to establish friendly relations with neighbouring countries. For instance, ambassadors with Khodja Husain as a head were sent to grand duke of Moscow Vasiliy III in autumn 1530. They reached Moscow, delivered the presents and a

---

³ "Boburnoma", Tashkent, 2002, "SHARQ" printing-house joint-stock company. Pp. 266-267.

friendly letter of Babur. They were known as "Boburchies" (people of Babur) to people of Moscow. Soon in winter of 1531 the news about Babur's death reached them. The ambassadors hesitated a little then decided to stay in Moscow forever. Baburins are considered to be the generation of those ambassadors.

In 1990 the 460th anniversary of "Boburnoma" was celebrated in Bobur's fatherland Andijan. It was so great holiday that it looked as if Bobur came back to his own country. Participants took part from India, Pakistan, Germany, Afghanistan, Russia, Kazakhstan, Kirgizia, Turkmania, Tajikistan and other countries.

Bobur's holy name is perpetuated in Uzbekistan, mainly in Andijan. Literary museum "Ark-ichi", University, regional library, parks, squares and streets and some organizations are named after him. An international fund of Babur has recently been founded in Andijan.

In one of his poems he wrote: "Oh, wind remember me to my people, give my regards to those who know me".

Babur's name will not be forgotten by Andijan of Uzbekistan. From May to June 15 in 1992 the participants of this expedition visited the countris where Babur lived and brought a piece of earth from his first grave in Agra and from his grave in "Boghy bobur" in Kobul. It has been placed into the symbolic grave of Babur which was ornamented in an international park "Bogishamol" in Andijan in october 10 , 1992. There was made tilovot (reading a passage from Karan) dedicated to Babur.

Zokirjon Mashrabov, scientist and faithful man to Bobur, has been directing the international Babur's expedition for twelve years. Fund and expedition's main purpose is to perpetuate the name of Babur, to learn his rich heritage and to make it public. The expedition has organised nine scientific trips and has been to the countries such as Tajikistan, Kirghizia, Turkmenistan, Afghanistan, Iran, Turkey, Jordan, Syria, Saudi Arabia, Pakistan, India, Egypt, China and some other countries and learned the

life of Temurids and Baburids. It has gathered scientific – historical information, manuscripts and memories connected with the history of Uzbekistan, that is more than 400 books which were brought to Andijan.

In *Bogi Shamol*, the steps where Babur stepped the last time before leaving Andijan, has been established three-hectare park. Mausoleum, Arch-gate, the museum of Babur and world culture, monument of poet Babur, little mosque have been built in Bogi shamol and a grand horseman- Babur's monument stands in the central square of Andijan. It is known that a considerable part of valuable sources of Baburids are kept in museums and libraries of European countries. Today's main task is to bring at least the copies of those sources to Andijan.

Babur is a unique person who summoned people to goodness, faithfulness and nobility, who extolled friendship and brotherhood between nations.

Babur's ancestors.

His father Umarshaih Mirzo "... Was the fourth son of Sulton Abusaid Mirzo. He was younger than his brothers Sulton Ahmad Mirzo, Sulton Muhammad Mirzo, Sulton Mahmud Mirzo. Sulton Abusaid Mirzo was the son of Sulton Muhammad Mirzo. Sulton Muhammad Mirzo was the son of Mironshoh Mirzo. Mironshoh Mirzo was the third son of Temurbek"¹.

His mother Qutlug Nigorhonim "... Was the second daughter of Yunuskhon. She was the elder sister of Sulton Mahmudhon and Sulton Ahmadhon².

-----
^{1,2}"Boburnoma". Tashkent "Sharq" printing-house joint-stock company . 2002. Pp37,38,39

**Beruehmter unter beruehmten, schah der welt, Bobur,
Grosser, unter grossen, dichter aller zeiten, Bobur.
Beliebter unter beliebten von allen menschen, Bobur,
Lebendiger dein ruhm unter lebenden, Andishan, Bobur.**

BOBUR MIRSO

***Wir, Amir von Turon und Turkiston.
Wir, Aeltere und Groesste von Natien,
sind Ursprung von Turk.***

Amir TEMUR

Falls man sich mit der Geschichte bekannt macht, faellt es ins Auge, dass die Grosstat des usbekischen Volkes in die Schatzkammer der Weltkultur gehoerte und seine Geistigkeit weltweit anerkannt wurde. Dank des Gottes Gnade, der Vernunft und Intelligenz unserer Urgrosseltern, des Tuns und Strebens stiegen unter dem Volke dutzende von Denkern und Fuehrern, Wissenschaftlern und Gelehrten, Dichtern und Malern, Padischachen und Feldherren wie Amir Temur Koragon, Al Chorasmij, Ahmad Jassawij, At Termisij, Bahouddin Nakschband, Alischer Nawoi, Ulugbek, Bobur, Bech-sod, Maschrab, Nodirabegim und andere.

Wenn es um vom Volke hoch geschaeetzten Denker geht, so zieht Sahiriddin Muhammad Bobur durch seine Vernunft, Intelligenz, sein kompliziertes Schicksal und Geisteswerk Aufmerksamkeit eines jeden Menschen auf sich. Er wurde am 14. Februar in Andishan geboren. Er war Staatsmann, Feldherr, Dichter, Gelehrte, Politiker, Historiker, Literaturkritiker, Sprachwissenschaftler, Mensch mit gutem Benehmen und anderen Eigenschaften. Sein Vater Umarschaich Mirso stammte aus Amir Temur Generation und war Machthaber von Fergana. Seine Mutter Kutlug Nigor Hanum war die Tochter des Machthabers von Taschkent Jusuffhon. Spaeter schrieb Mirso Haidar, Boburs Cousin: "Hodsha Achrur Walij sagte, dass er die Geburt des Kindes auch im Traum gesehen hatte. Drei-monatiges Kind war lebhaft und beweglich. Deshalb koste ihn der Grossvater Junushon lieb und nannte ihn "Babr" – arabisch "Tiger".

Der nach einem Jahr gekommene Hodsha Achror Walij hat das Kind Sahirid-din Muhammad benannt. Noch nicht erwachsen, zwoelfjaehriger Bobur nahm nach dem Tode seines Vaters den Thron in Andishan in Besitz und wurde Herrscher des Vermoegens von Fergana. Damals begannen die Schaibaniden einige Laender, die zur Temurherrschaft gehoerten, zu okkupieren.

Obwohl Bobur Samarkand von Schaibaniden behueten wollte und erfolgreich sich ins Felde zog, konnte er die Stadt nicht lange behalten. In Andishan auch konnte er nicht lange bleiben und mit seinen Verwandten und wenigen Truppen entbin-dete er sich die Festung des Gegners. Dann machte er sich auf den Weg nach Kabul, das frueher in Besitz seines Vaters gewesen war.

Im Jahre 1508, im Alter von 21 Jahren okkupierte er Kabul und deklarierte sich selbst Padischach. Bobur befestigte sein Reich und beschaeftigte sich zugleich mit Dichtkunst. In Kabul gab sich Bobur der Truppensammlung alle Muehe und fuehrte Kaempfe von 1519 bis 1525 nach Indien. Im April 1526 besiegte er in historischer Schlacht nicht weit von Panipat die Truppen von Ibrohim Lodij. Er okkupierte Agra und Dehli. Auf solcher Weise legte er den Grundstein des zentralisierten Staates – der Boburidenherrschaft, die in der Geschichte von Indien eine positive Rolle spielte.

Er ernannte die Stadt am Fluss Shamna zur Hauptstadt seines Staates.

Bobur war in Indien von 1526 bis 1530 Padischach. Er starb im Alter 47 am 26. Dezember 1530. Man beerdigte Bobur im Nurafschon-Garten in Agra. Spaeter wurden seine sterblichen Ueberreste laut seinem Testament von einer seinen Frauen Bibi Muboraka in Bogi-Bobur in Kabul versetzt.

Bobur schuf unermuedlich mehr als 36 Jahre wissenschaftliche, historische, li-terarische und Militaerwerke. Er entzuckte mit seinen Werken die ganze Welt.

Nach Bobur regierten Humojun (1530-1539), (1555-1556), Humojuns Sohn Akbarschoch (1556-1606), Akbars Sohn Sha-

hongir (1606-1627), Shahongirs Sohn Awrangseb (1658-1707), einige Vertreter von Boburs Nachkommen wie Bahodirschoch (1707-1712), Shahongirschoch (1712-1713), Farruch Sufar (1713-1719), Muhammadschoch (1719-1748), Ahmad-schoch (1748-1754), Olamgir (1754-1759), Schocholam (1759-1806), Akbar II. (1806-1837), Bahodirschoch II. (1837-1858).

Der in Indien mehr als 332 Jahre bestandene Staat der Boburiden wurde in der Mitte des XIX Jh. in die Haende der englischen Kolonisatoren versetzt und geriet in Zerfall. Aus der Geschichte ist es bekannt, dass die Temuriden nicht Vertilger, sondern Erbauer, Erfinder waren.

Als Besitzer hoechster Auffassungsgabe des starken Willens und der Tapferkeit leistete Bobur die Arbeit beim Baukunst, bei den Bequemlichkeiten, bei der Gaertnerei. Er liess grosse Bewaesserungssysteme aufzubauen, eroffnete Schulen, schuf grosse Moeglichkeit zur Besserung des Volkswohlstandes, der Kultur und Entwicklung der Wirtschaft. Mit seinem guten Tun auf der Wohltat erwarb er seine Beliebtheit unter den afghanischen und indischen Voelkern.

Als Anhaenger der Freiheit und Demokratie, bemuehte sich Bobur fuer die Schaffung der Gleichberechtigung eines jeden Volkes, jeder Nationalitaet und ihrer religioesen Weltanschauungen. Er achtete die Sprache und die Geschichte der Orts-bevoelkerung, liess sie ihren Sitten und Braeuche einhalten, ehrte ihre Gelehrten, Schriftsteller, Dichter und Beamten. Besonders gab Bobur weite Freiheiten den Bauern und seine Taetigkeit in der Besserung der Wirtschaft ist hoch eingeschaezt.

Er befreite die Bauern von vielen Steuern. Volksnaehe und Gutherzigkeit waren ihm vom Sohirkon geerbt und Bobur bewunderte alle dadurch. Bobur wurde den Voelkern der grossen Laender nicht nur als grosser Gelehrter, als Mensch mit Neigung zur Poesie, der "allen Voelkern alles Gute macht", bekannt. Er war eine beruhemte Person des ausgepraegten religioesen Glaubens. Er hat Koran in der Kindheit auswendig

gelernt. Boburs geistliche Pfaffen sagten mit Liebe und Hochachtung, wie gross er war, gute und seltene Eigenschaften er hatte.

Sowohl in Afganistan als auch in Indien leistete er zur Verbreitung und Ent-wicklung des Islams. Er hatte einen offenerzigen Glauben vor allem zum Allah, dann zu seinem Gesandten Muhammad Alaihissalom, dem grossen Erzieher aller Menschen. In den schwersten Zeiten seines Lebens bat Bobur offenerzig bei Gottes-macht um die Hilfe und er wurde dafuer wuerdig erachtet.

Bobur lebte kurze Zeit. Aber er liess ein grosses wissenschaftliches und literarisches Erbe hinter sich.

Es ist bekannt, dass Bobur ein neues Alphabet auf Grund der arabischen Schrift geschaffen hatte. Dieses Alphabet ist in der Geschichte unter dem Namen "Hatti Boburij" bekannt. Er schuf ein Traktat ueber Arus. Auf dem Gebiet der Musik erfand er einen der Tschorgoch Sawts (Stil der klassischen Musik), und schrieb Traktat ueber Musiklehre. Er liess auch die Werke ueber Militaerwesen und die Einbindungskraft hinter sich. Ueber die islamische Regel und die Regel Schariats schuf er sein dichterisches Werk "Mubajjin" (Dargelegtes), das seinem Sohn gewidmet war.

Die von Bobur geschriebenen Gasels, Rubais (Vierzeiler) werden in den usbekischen und anderen Sprachen jahrhundertlang mit grossem Interesse gelesen und geschuetzt, gesungen. Unter den Boburs Werken nimmt "Bobur-Name", sein Hauptwerk, einen besonderen Platz ein. "Bobur-Name" ist eine Quelle der teuersten Angaben ueber die Geschichte der Voelker von Maworaunnahr, Horasan, Afganistan und Indien Ende des XV und Anfang des XVI Jahrhunderts. Eine wichtige Besonderheit dieses Werkwes besteht darin, dass Bobur alle Handlungen und Ereignisse, an denen

Er selbst teilgenommen hatte, die er selbst gehoert hatte, beschrieben hat.

Babur verbrachte einen ganzen Teil seines Lebens in Afganistan. Er lebte seit 1504 bis 1526 in der Hauptstadt des Feudalstaates Kabul.

Babur liebte diese Stadt vom ganzen Herzen und hatte sie lieb gewonnen. Mehr als die Hälfte seiner Truppen bildeten die afganischen Kräfte. Er ehrte Kabul als sein zweites Heimatland.

Babur realisierte die grösseren Bauten in Afganistan und in Indien, die er in An-dishan bauen wollte. Er baute neue Gärten, Erholungsheime, liess Bewässerungskanaele graben. Die Gärten Sarafschan, Bogischamol, Bogi Wafo, Bogi Safo waren in jener Zeit und danach berühmt. Er lebte mit grossem Bedauern, obwohl er grosse Wohltaten zustande brachte, die Siege erreichte und er selbst geehrt wurde. Das war das Heimatbedauern. Wegen der politischen Kämpfe konnte Babur in seiner Heimat nicht leben und er drückte dieses Bedauern in einem der Vierzeiler auf diese Weise aus:

**Wegen Schicksalsfehlen wurde Geistkatastrophe,
Fehlerfoll wurde jede meine Arbeit,
Ich verliess mein Land, fuhr nach Indien weg,
O, mein Gott! Was soll ich tun? Das ist doch
Schaemlichkeit.**

Von Babur blieben 4 Söhne: Muhammad Humojun, Komron, Mirso Askarij, Mirso Hindol und drei Töchter: Gulbadanbegim, Gulchechrabegim, Gulrangbegim.

Babur - unvergleichbar in der Selbstverleugnung seinen Kindern - äusserte Tapferkeit, die kein einziges Padischach oder Beamte verwickelte. Er bat vom Gott um Leid seines ältesten Sohnes Humojun, der auf dem Totenbett lag, und gab die Macht zu seiner Verfügung.

"In diesem Zustand eingetreten, dreimal im Entzücken geratend, sagte ich "Ich nehme deinen beliebigen Kummer mit". In jener Zeit wurde ich mühevoll, ihm wurde es wohlher.

Er wurde ganz gesund. Ich fiel betruet. Der Staat wurde ertragen und das Landestau eingeladen brachte ich Humojun an die Macht und meinen Thron uberreichte ich auch ihm". Baburs Kuehnheit bewundert noch heute die Historiker.

Bobur erzog seine Kinder verantwortungsvoll. Sie erzogen sich schoene Charak-terzuege des Vaters beherrschend, tapfer, weise und klug. Sie ehrten Gedaechnis, Schaffen, Kultur, Kunst und Literatur.

Muhammad Homojun, Komron und Gulbadanbegim liessen als Dichter und Schriftsteller viel Erbe hinter sich. Von Gulbadanbegim geschriebenes Buch "Humojunnoma" wurde in der ganzen Welt bekannt. Komrons Gasellen wurden in Afga-nistan und in Indien einige Male als Buecher veroeffentlicht.

Im "Scharq" Verlag AG wurde das Divan von Komron Mirso, dass aus Hamburg, aus Deutschland gebracht und von Frau Schafiqa Jorgen uebersetzt wurde,veroeffentlicht.

Nachdem Humojun auf der Treppe der Schlossbibliothek abgefallen und ums Leben gekommen war, bestieg sein Sohn Akbar den Thron wie Bobur noch nicht erwachsen und regierte 50 Jahre. Er heiratete ein indisches Maedchen. Er errichtete schoenste arhitektonische und kommunal-wirtschaftliche Einrichtungen. Einer der "Sieben Weltwunder" das vom Boburs Urenkel Schoch Shahon aufgebaute Grabmal "Tosh Mahal" bezaubert die Voelker der Welt hundertjahrelang.

Das ist Grund, dass das Volk nicht umsonst Schoch Shahon mit dem Pseudonym "Hazrati Shahon", "Bahodirschoch", "Schochshahonobod" erinnert.

Bobur versuchte freundschaftliche Beziehungen mit anderen Laendern und Staaten anknuepfen.

Im Herbst 1530 wurden Gesandte unter der Leitung Hodsha Husain nach Moskau zum Fuersten Wasilij I. geschickt. Die Gesandten uebergaben dem Fuersten die Geschenke und den Brief Boburs. Als das Volk fragte, wer sie sind, antwortete man "Wir sind Boburiden".

Im Winter 1531 berichtete man über den Baburstod und von Hodsha Husain geleitete Gesandten verzweifelten, zurückzukehren und sie blieben in Moskau für immer. Boburiden nennt man jetzt die Generation der Gesandten.

1990 wurde in Boburs Heimatland Andishan 460 - jähriges Jubiläum von "Boburnoma" gefeiert. Dieser Festtag, an dem oezbekische, deutsche, turkmaenische, uigurische Gelehrten teilnahmen, war freudliches Ereignis, Zurückkehr Boburs in Oesbekistan im Vorabend des Tages der Unabhängigkeit.

In der Republik Oesbekistan, insbesondere in Boburs Heimatland Andishan, wurde sein hochgeschätzter Name verehrt. Das Literaturmuseum "Arkischi", Gebietsbibliothek, Erholungsort Bogischamol, einige Gemeinschaften, Plätze und Straßen in Andishan, Andishaner Staatsuniversität wurden mit dem Namen Bobur benannt. Im Gebiet wurde Boburs Stiftung gegründet.

**Oh, der Wind... nenne meinen Namen,
Den, wer mich kennt, sag meine Worte,
Sag nichts, wenn ich vergessen werde,
Begreß jeden von mir, der mich fragt,**

So hatte Bobur geschrieben:

Bobur wird nie vergessen. In Oesbekistan, in Andishan, in dem man ihn als seinen echten Sohn schätzt, wurde internationale wissenschaftliche Bobur Expedition organisiert. Die Expeditionsmitglieder, die aus Gelehrten und Historikern entstanden sind, waren seit 19. Mai bis 15. Juli, fast zweimonatlang in Anbetungsstätten von Bobur und Boburiden. Sie brachten Grabmalstein aus dem erst beerdigten Ort Boburs in Agra und aus dem Grabmal in Bogi-Bobur in Kabul.

Am 10. Oktober 1992 wurde Erholungsort Bogischamol zum internationalen Bobur-Garten verwandelt.

Hier wurde kurze Gebete gelesen und dem Geiste Boburs gewidmet.

Seit 12 Jahren leitet Gelehrte Sokirshon Maschrapow die internationale Stiftung "Bobur" und internationale wissenschaftliche Expedition.

Die Stiftung und Expedition sind gerichtet, den Namen von Sahiriddin Muhammad Bobur zu verewigen, reiches Kulturerbe zu studieren und zu popularisieren.

Die Expedition hat bis heute 9 mal wissenschaftliche Reisen organisiert, war zehn Jahre in Auslandern: in Tadshikistan, Kirgisistan, Iraq, Turkei, Jordanien, Sirien, Egypten, Arabischen Laendern, Pakistan, Indien, Bangladesch, China und anderen Laendern, studiert das Leben von Temuriden und Boburiden, sie sammeln wissenschaftlich-historische Informationen, Handschriften, Kopien von Andenken, und zwar mehr als 400 seltene Buecher, die mit dem Namen der Boburiden und Temuriden verbunden sind und brachten in Andishan mit.

In Bogischamol, auf den Hügeln in Andishan, wo die letzten Spuren Boburs beim Weggehen aus dem Heimatland geblieben sind, wurde der nationale Erholungsort, der 300 Ha. Teritorium enthaelt, gegruendet. Grabmal, Arktor, Bobur-Museum, Weltkulturmuseum, Denkmal von Boburmirso, kleiner Gebetsort und maechtiger Reiterdenkmal in Andishan wurden errichtet.

Grundledender Teil seltener Materialien ueber Temuriden und Boburiden sind in Museen und Bibliotheken der europaeischen Lander bewahrt. Kopien aus diesen Buechern mitzubringen ist die wichtigste Aufgabe.

Sahiriddin Muhammad Bobur, der durch sein kompliziertes Leben und Schaffen, Selbstverleugnigung, Tapferkeit und Hochmuetigkeit der Menschheit zum Gute aufrief, bleibt als eine Person, die unvergleichbar die Freundschaft und Bruderschaft zwischen den Voelrkern, die Vergangenheit mit unserer Epoche verbindet.

Boburs Genealogie

Sein Vater Umarscheich Mirso war Sulton Abusaid Mirsos vierter Sohn. Er war junger als Sulton Muhammad Mirso. Sulton Mahmud Mirso war der Sohn von Mironschoch Mirso. Mironschoch Mirso war der dritte Sohn von Temurbek.

Seine Mutter Nigorhonim war die zweite Tochter von Junushon, die aelteste Schwester von Sulton Mahmudhon und Sulton Ahmadhon.

**Connu parmi les plus connus, celui le rayon du
monde Babur,
Grand parmi les plus grands, celui le poete du
monde Babur
Aime parmi les plus aimes, celui l'admiration du
monde Babur,
Vivant parmi les plus vivant, celui, ta gloire
Andijan, Babur.**

BABUR MIRZO

*Nous sommes, le pays Touran, Emir de Turkistan.
Nous sommes, le plus ancien des nations et le
plus grand, le premier noeud des Turcs.*

Emir TIMOUR

Quand on feuillette les pages de l'histoire on aperçoit la part que le peuple Ouzbek a versé à la trésorerie de la culture du monde; sa spiritualité connue et renommée dans le monde. Au nom de Dieu, Clément et Miséricordieux, par l'intellect de nos ancêtres par leurs peines et leurs aspirations parmi ce laborieux peuple ont apparus des dizaines de savants et d'érudits, de génie, de peintre et de poète, de roi et de dirigeant. Comme: Le Grand Emir Timour Koregen, Al-Djabre, Avcine, Al-Beruni, Ahmad-Yesevi, At-Termisi Bahauddine Nakchband, Mir Alichir Navai, Ulugh Beg, Babur, Behzod, Machrab, Nodira Begim et d'autres.

Quand il s'agit des Grands hommes qui ont glorifié le nom du peuple. C'est Muhammad Babur, l'homme de génie et de talent qui attire notre attention. Il était un homme d'Etat, chef d'armée, poète, savant, politicien, historien, historien littéraire, linguiste, juriste et un homme aimable.

Il est né le 14 février 1483 à Andijan. Son père Umar Chaykh Mirza était un des descendants du Grand Emir Timour Koregen et souverain du Ferghana. Sa mère Qutlug Nigar Khanim était la fille du gouverneur de Tachkent, Yunus Khan (voir la généalogie).

Selon le livre "Histoire de Rachidi" et puis comme écrit Mirza Khaidar (cousin de Babur) "Khazrate Echon" – Khaja Ubaidulla qui avait 79 ans, a appris cette nouvelle et comme on le pria de donner le nom, il a écrit une lettre en indiquant le nom de "Zahiriddin Muhammad". Comme disait Khoja Ahror Vali la naissance d'un garçon lui était connue dans son rêve. L'enfant de trois mois était très turbilant et habile,

c'est pourquoi son grand pere Yunus Khan l'avait nomme avec douceur "Babr" (de l'arabe petit tigre). Alors on a comance a le nommer Zahiriddin Muhammad Babur. Un an apres Khoja Ahror Vali arrive a Andijan l'a nomme Zahiriddin Muhammad Babur.

Adolescent de douze ans Zahiriddin Babur occupant le trone d'Andijan devient souverain du pays de Ferghana, apres la mort de son pere en 1494. A cette epoque les Chai-bonides avaient commence a envahir plusieurs pays des Ti-mourides.

Babur est alle sur Samarkand pour le proteger de Chay-banikan et a reussi l'envahir, mais il n'a pas pu le retenir longtemps. Il dut rompre le cercle ennemi avec un poignet de soldat et de parents et se dirigea vers Kaboul qui etait sous la possession de son pere. En 1504, a l'age de 21 ans il a envahi Kaboul et s'est annonce padichah. Il fortifie son royome et s'occupe de la creation.

A Kaboul il meit son zele a la creation de l'armee et avec une grande preparation des 1519 a 1525 il fait cinq invasions sur l'Inde. Au mois d'avril de 1526 sur le champ de bataille pres de Panipat qui se trouve 100 km au Nord du Delhi. Babur a emporte la victoire sur l'armee de Sultan Ibrahim Lodi. Il a occupe Delhi et Agra. Ainsi il a fonde la reigne des Baburides, qui a joue un grand role positif dans l'histoire de l'Inde. Il a fait de la ville Agra qui se trouve sur la rive de la Jumna, sa capitale. Cet Etat de Babur est connu dans l'histoire sous le nom 'L'empire des Baburides' (l'empire des Grands Mogols).

Babur a reigne a l'Inde cinq ans (1526-1530). Il est mort le 26 decembre 1530 a l'age de 48 ans. Il est enterre dans le jardin a Agra. Plus tard sur son testament ses restes etaient deplaces a Kaboul par une de ses femmes Bibi Mubarak.

Pendant 36 ans Babur composait sans cesse et il a laisse pluusieurs oeuvres scientifiques, historiques, militaires et literaires. Ses oeuvres etonnent le peuple du monde.

Après Babur Humayn a régné 11 ans (1530–1539, 1555–1556), 50 ans le fils de Humayn Akbar Chah (1556–1605), 22 ans le fils d'Akbar Jahongir (1605–1627), 30 ans le fils de Jahongir Chah Jahan, 48 ans le fils de Chah Jahan Avragzeb (1658–1707); les parents de Babur Bahodir Chah I (1707–1712), Jahandorchah (1712–1713), Farrukh Cyar (1713–1719), Muhammad Chah (1719–1748), Ahmad Chah (1748–1754), Olamguir II (1754–1759) Chah Olam II (1759–1806), Akbar II (1806–1837), Bahadir Chah Zafar (1837–1858). L'Inde qui était sous le règne des Baburides pendant 332 ans a passé aux envahisseurs anglais et s'est ruinée.

L'histoire témoigne que les Timourides n'étaient pas les raseurs, mais ils étaient bâtisseurs, créateurs. L'homme de grand intellect, de volonté implacable, d'ardeur et de courage Zahiriddin Muhammad Babur menait l'aménagement et l'horticulture en Afghanistan et en Inde. Il a fait construire de grands canaux d'irrigation, il a ouvert des écoles, il a favorisé la prospérité de la vie, le développement de la culture et de l'économie. Par ses bonnes actions il a eu de la célébrité et il a acquis un nom honorable parmi les Afghans et les Indiens.

Par sa nature Babur était un homme de liberté et d'indépendance. Il a tâché de garder l'égalité religieuse et nationale de chaque tribu et de nation. Il estimait les langues et les histoires locales, il a donné la liberté aux traditions, il honorait les savants, écrivains, poètes et chefs du pays. Il est allé souligner la liberté, les mesures de salubrité de l'économie des paysans que Babur entreprenait. Il a exempté les paysans des impôts inutiles. Héritier d'Emir Timour la générosité, la philanthropie, Babur étonnait par son indulgence et sa générosité. Il n'est connu aux peuples de Grands Pays que le roi, mais il est connu aussi comme un grand savant, un poète de fin goût, "Bienfaiteur à tout le peuple".

Il était un homme de grande conviction religieuse. Il avait appris par cœur le Koran de son bas âge. Son esthète a ses pairs, notamment, a Khoja Ahror Vali témoigne de son grandeur, de ses sentiments. En Afghanistan comme en Inde il a

mis sa part dans la propagation d'islame et de la culture islamique. Il avait foi de tout son coeur tout d'abord au Dieu, puis a son prophete Muhammad, aux quatre saints et aux pirs et saints du monde islamique. Aux moments les plus difficiles il s'adressait aux forces saintes en demandant les soutiens et il les recevait. Les soldats de Lodi etaient dix fois plus que ceux de Babur et il avait mille elephants de combat. Pendant la bataille de Panipat Lodi a commence a prendre le dessus sur Babur. Alors, Babur sur son cheval, les mains ouvertes a prie le Dieu, il le priait de le soutenir. A ce moment on a entendu un bruit. Comme s'il venait du ciel, et les soldats de Lodi pris de terreur ont commence a fuir. L'armee de Babur a repris l'attaque et a vaincu l'ennemi. Encore un exemple: Avant de monter le trone d'Inde, Babur a fait le pelerinage du tombeau du saint Ajmere, qui se trouvait dans le village Ajmere, non loin de Dehli. Puis il est monte sur le trone.

Babur a eu une vie courte, mais il a laisse beaucoup d'heritages scientifiques et litteraires. On sait que Babur a cree un alphabet sur l'ecriture arabe. Dans l'histoire cette alphabet est connue sous le nom "L'ecriture Baburi". Il a ecrit "Traite d'aruz". En musique il a ecrit des musiques en filiale de tchorgokh et le traite "Science de musique". Aussi il a laisse les oeuvres sur le combat et sur la religion. Pour son fils Humayun il a ecrit en poeme le livre educatif "Moubaini", consacre aux regles d'islame, aux impots et au charia, ainsi que "Traite de traduction". Les ghazels, les quatrains sont lus, chantes avec passions en ouzbek, en persan, en inde, en afghan et en autres langues.

Parmi les oeuvres de Babur son chef-d'oeuvre, brillante exemple de la langue litteraire et classique ouzbeque. "Babur-nama" (Le livre de Babur) occupe une place importante. C'est un source des informations precieuses et veritables sur l'histoire des peuples de la fin du XV et du debut du XVI siecles de l'Asie Centrale, de Transoxiane de, Khorasan, de l'Afghanistan, du Pakistan, de l'Inde et de l'Iran. Dans l'introduction de sa traduction de "Babur-nama" monsieur Jean-Loui Bacque-Gramont ecrit "On pourrait attendre d'un

tel personnage qu'il ait pris personnellement le calame pour célébrer à l'encre d'or les hauts faits d'un grand destin. Rien de cela, bien au contraire. Celui qui écrit n'est point le roi, mais l'homme confiant à la feuille blanche les souvenirs de sa jeunesse, des notes sur sa vie quotidienne, des galeries de portraits, ses curiosités encyclopédiques, ses affections de grâces pour ses triomphes. Rien de moins appété, nul souci de séduire un lecteur ni de forcer son administration. Avec simplicité, franchise et mille pudeurs, l'homme Babur est là, qui se livre pour lui-même, ses proches parents, ses compagnons fidèles". (Le livre de Babur, Paris-1985, p. 13).

C'est la première et exemple œuvre de la prose ouzbèque. Dans l'œuvre Babur recourt avec une grande connaissance aux différents styles et moyens de la langue. Il décrit les pays, leurs topographies, les climats, les végétations, les peuples, les traditions des peuples et des tribus comme un grand savant, poète et linguiste sans pareil et critique d'art. La cause de sa traduction en latin, français, anglais, allemand, hollandais, persan, hindi, afghan, japonais, turque, russe, kazakh et d'autres langues et l'intérêt passionné à cette œuvre est là.

La veille de XI anniversaire de l'indépendance de l'Ouzbékistan à Tachkent à l'édition "Chark" la nouvelle édition de "Babur-nama" est apparue. Le nouvel "Babur-nama" est refait par le docteur en lettres M. Saidbek Hassanov sur les éditions des savants ouzbeks Parso Chamsyev, Sadique Mirzaev et du savant baburiste japonais Eyji Maneau. L'œuvre est éditée sous le mécène de la fondation internationale de Babur à Andijan.

Dans le monde il n'y a pas de conquérant qui avait beaucoup employé le mot "bienveillance" et le respectait comme créateur Babur Babur reconnu le plus courageux et le plus véridique parmi les rois, a rendu des décrets. Un de ces décrets est le décret d'interdiction d'alcool. Ce décret est nommé dans l'histoire la confession de Babur devant le Dieu.

Le lundi 25 février 1527 après la prière du matin, sorti seul dans le palais Babur a commencé à réfléchir sur ses fautes. Il

trouvait qu'il buvait trop et pour la première fois il se confessait sincèrement devant Dieu et il a prêté serment de ne plus boire et il a rendu le décret d'interdiction d'alcool. Après cette confession il n'a plus bu.

Tout le monde reconnaît Babur aujourd'hui comme homme de culture de son temps. Dans les pays où il régnait il faisait de grande attention au développement des idées sociales. Sur ce point le grand homme d'État de l'Inde Djavarhal Nerou disait de Babur: " Babur était l'individu charmant, le souverain de la Renaissance, un homme brave et prévoyant, il aimait l'art, la littérature, prendre plaisir de la vie ..." Encore un homme d'action soulignait "Jusqu'à l'arrivée de Babur au pouvoir il n'y avait presque l'art de jardinage à l'Inde. Le fondateur des jardins à l'Inde Babur était un homme qui sentait profondément la beauté de la nature".

Babur a passé une grande partie de la vie à l'Afghanistan. Des 1504 à 1526 il a vécu dans la capitale d'un grand État féodal à Kaboul. Il aimait cette ville de tout son cœur et il l'adorait. Plus de la moitié de l'armée de Babur se composait des Afghans. Il adorait Kaboul comme son deuxième Pays natal.

Babur a fait émigrer en Afghanistan et en Inde tout ce qu'il voulait mettre en œuvre. Il a fondé des nouveaux jardins, lieux de repos, a fait creuser des canaux d'irrigation. Les jardins "Zarafchon", "Borichamol", "Bori vafo", "Bori Safo" sont célèbres jusqu'à nos jours. Malheureusement qu'il avait fait beaucoup de bons affaires, a acquis goulours, soit adoré, il avait un grand regret dans son cœur. C'était la nostalgie de la patrie. Par les lettres politiques qu'il écrivait à sa patrie Babur exprime ce regret dans un de ses quatrains:

**Pas de bonheur sauf de peine.
Tout ce que je fis, fut la peine.
Je pris la direction de l'Inde
Mon Dieu, que ce fut la peine.**

Babur a laissé quatre fils – Muhammad Humayun, Kamran Mirza, Mirza Askari, Mirza Hindal et trois filles – Gul-Badan Begam, Gul-Tchekhra-Begam, Gul-Ragn-Begam.

Devoue sans pareil a ses enfants Babur a demonstre le courage, qu'aucun roi ou souverain n'avait effectue. Il prie le Dieu de lui donner le mal de Humayun et lui remis le trone. "J'entrai alors dans sa chambre, fis trois fois le tour de sa couche et dis: "Quel que soit ton mal, je le prends sur moi." Au meme moment, je me sentis alourdi, alors qu'il se sentait mieux, recouvrait la sante et se levait. J'eus un malaise et tombai a terre. Je fis appeler les notables et les dignitaires de l'Empire, leur fis donner la main a Humayun en signe d'allegeance, proclamai celui-ci mon heritier et mon successeur et lui remis le trone". Cette audace de Babur etonne toujours les connaisseurs des histoires.

Babur a eduque ses enfants avec responsabilite. En heritant les meilleurs traits de caractere de leur pere ils ont grandi courageux et audacieux, gentilles et intelectueles. Ils estimaient le souvenir de leur pere, sa creation, sa litterature, son art, sa culture. Muhammad Humayun, Kamran et Gul-Badan-Begam ont laisse des heritages comme les ecrivains et les poetes. Le livre ecrit par Gul-Badan_Begam "Humayun-nama" (Le livre de Humayun) est devenu celebre. Les gazels de Kamran sont edites plusieurs fois en Afghanistan et en Inde. Le divan de Kamran Mirza prepare par Mme Chatiqqa Sorqin est edite a l'edition "Charq".

Apres la mort de Humayun, tombe de l'escalier de sa bibliotheque, son fils Akbar comme Babur adolescent est monte sur le trone de l'Inde et a reigne pendant 50 ans. Il s'est marie avec une indienne. Il a fait de belles constructions, d'horticultures. "Tadj Mahal" construit par l'arriere petit fils de Babur Chah Jahan attire l'admiration du monde. D'ici proviennent les noms de souvenir "Saint Jahan", "Bahadir Chah Jahan", "Chah Jahan Abade".

Babur cherchait a etabliir les relations amicales avec les pays voisins. Par exemple, en automne du 1530 une delegation Khaja Husayn a la tete a ete envoye a Moscou chez le Grand Prince Vacili III. A Moscou les ambassadeurs ont remis les cadeaux et la lettre amicale de Babur. Quand le

peuple demandait qui sont-ils, on a répondu "Les Baburides". Un moment apres en 1531 on apprit la mort de Babur et ils hesitaient de rentrer et ils restent pour toujours a Moscou. Les Baburides d'aujourd'hui sont leurs descendants .

En 1990 a Andijan , dans sa ville natale, on a largement celebre le 460-eme anniversaire de sa naissance. Y ont pris part les savants Ouzbeks, Tadjiques, Allemands, Indiens, Afghans, Turkmains, Russes, Kirguises, Ouygours et d'autres. C'etait un evenement joyeux comme si Babur rentrait dans son pays, qui allait obtenir son independance.

Dans la Republique d'Ouzbekistan, notamment dans le pays ou il est ne, a Andijan, on a eternise son nom. On a donne le nom de Babur au muse a Andijan, a la bibliotheque, a quelques rues et places, a l'Universite d'Andijan, a l'association de filature et aux autres. On a cree la fondation de Babur.

**Oh vent, a mes amis dit mon nom,
A celui qui me reconnait dit mon nom,
Ne derange celui qui m'a oublie
A tous qui me demandent dit mon nom,
                                ecrivait Babour.**

En Ouzbekistan dans la region d'Andijan, ou on n'a pas oublie Babur, on a cree une expedition internationale qui porte le nom de Babur. Des mai au 15 juin cette expedition composee des savants et des historiens ont visite les endroits ou vivaient les Baburides. On a apporte a Andijan du sol du tombeau de Babur a Agra et a "Bori Babur" a Kaboul. Le 10 octobre 1992 le parc de Repos de Borichamol est transforme en parc international, on a cree le tombeau symbolique de Babur on a fait le priere au nom de Babur.

Voila dix ans que la fondation et l'expedition internationale de Babur est dirigie par le savant et baburiste Zokirjon Machrapov. Ils appellent a etudier, a eterniser et a populariser le nom de Muhammad Babur. Jusqu'a present l'expedition a

organise neuf expeditions scientifiques dans des dizaines de pays, ainsi que en Tadjikistan, Kirghizistan, Turkmenistan, Afghanistan, Iran, Turquie, Jordanie, Syrie, Arabie Saoudite, Emirats Arabes Unis, Pakistan, Inde, Bangladesh, Egypte, Chine et en d'autre on etudie la vie des Temourides et des Baburides. On a ammene a Andijan les exemplaires de pres de 400 pressieux livres historiques, manuscrits et souvenirs.

A Barichamol ou etait restes les derniers traces des pieds de Babur quand, il quittait le pays on a fonde sur les collines d'Andijan sur trois cents hectares le Parc de culture et de repos. Y sont instales le mausolee, le musee de Babur. A Andijan sur la place centrale se dresse le monument equestre de Babur. La porte d'Arc, le musee de Babur et de culture mondiale ont aussi fonde a Andijan.

On sait bien que les documents consernants aux Temourides et Baburides se trouvent surtout dans des bibliotheques et musees des pays europeens. Le but essentiel doit etre, au moins, d'ammener les copies de ces oeuvres a Andijan.

Babur qui avec sa vie compliquee et creatrice appelait l'humanite, a la bonte, au devouement au heroisme et a la generosite restera un personnage sans pareil venerant l'amitie et la fraternite entre les peuples.

Genealogie de Babur

Son pere Umar Chaykh Mirza, le quatrieme fils de Sultan Abu Said Mirza. Il etait le cadet Sultan Ahmad Mirza, de Sultan Mahmud Mirza et de Sultan Muhammad Mirza. Sultan Abu Said etait le fils de Sultan Muhammad Mirza. Il etait fils de Miran Chah Mirza. Miran Chah Mirza etait troisieme fils de Temur Beg¹.

Sa mere Qutluq Nigar Khanim. Elle etait la deuzieme fille de Yunus Khan et ainee de Sultan Mahmud Khan, Sultan Ahmad Khan².

1,2 "Baburnama" Tachkent. "Charq" 2002. pp. 37,38.

महानों के बीच महान है वह शाहे नूर जहाँ बाबर,
बड़ों के बीच बड़े हैं वह अलामी शाईरे जमान काबूर,
प्यारों के बीच प्यारे हैं वह दुनिया भर अभी तक काबूर,
जीतों के बीच जीते हैं वह शरफे अन्दिजान काबूर ।

बाबर गिरजा

« हम मुल्की तुरान, अमीरी तुरकिस्तान हैं।
हम क्रौमो के सब पुराने हीरे सब से महान
इस साथ-साथ तुर्क के हरावल अवलाद हैं।
अमीर तैयमूर

जब हम इतिहास के पृष्ठ के पन्ने उलटते हैं तो हम यह देख सकते हैं कि उज़बेक आख़ाम ने जो दुनिया की संस्कृति के क्षेत्र में बड़ा भाग ले लाया है वह उज़बेक लोगों के अध्यात्मिक जीवित पुराने ज़मानों से दुनिया भर में मालूम और मशहूर नज़र आती है। ग़ल्लग़ह की ईनायत और हमारे पूर्वजों की इक़बल-दानिशारी, पारिश्रम और जोशियर के वास्ते इन पारिश्रम लोगों में के हमीर लैय़मूर क़ोराग़ान, अल-स़ारज़मी, ईबन-सीना, ग़ल-ख़ेरुनी अहमद यस्सवी, अल-तेरमीज़ी, आह़ाबिद्दीन नक़शबन्दी, अलीशेर नवाई, उलुग़बेक, ख़ाबूर, ख़ेरज़ाद, मराख़, जादिराबेग़म ज़ेमे दसो पैमानिकी, प्रतिभाशालि लींग, कवि और चित्रकार, राजे और सिपाह सालार लोग निबल आये हैं।

जब बात आपाम के नाम पढ़ाई करेवाले पारिश्रमों के बां में हो रही है तो आपनी शक्ति, अक़ल-दानिशारी, पेशीदा किस्मत और सुला आध्यात्मिक दुनिया से ज़हिरिद्दीन मुहम्मद ख़ाबूर लोगों के ध्यान आपनी होर कीचता है।

ज़ालिद्दीन मुहम्मद ख़ाबूर ने सन् (1843) के 18 फ़रवरी को (हिजरी सन् 1260 की मुहररम महीने के पछा दिन) जन्म लिया उन के पीता जी अमरशोस मिरज़ा स़रा किस्मत अमीर लैय़मूर क़ोराग़ानी की अवज़ाद में से थे और वे फ़र्ग़ाना मुल्क के सरकार थे। उन की माता जी क़तलुज़ा निगारख़ानिम तासू के सरकार युनुसख़ान की बेटा थी। (सज़ाराय ज़मब देखिये)

उन के पीता जी अमरशोस मिरज़ा «... सुल्तान अणुसाईद जैसे ख़ाबूर के मीनेरा भाई मिरज़ा हेंयहार ने आपनी «ज़ालिद्दी रशीदी» नाम की रचने में लिखा है कि जब 17 साल के सज़रत शेरान—सवाजा उबायदिल्ला अख़रार की यह पेशाम मिला और खुबक का क्या नाम देने का सवाल पुरा गया तो उन्होंने नवजात को «ज़हिरिद्दीन मुहम्मद» के नाम से ख़ुलाने का जवाब दिया। सवाजा अख़रार वही जैसे करा करते हैं कि उन को नवजात के पैदा होने की ख़बर सपने में भी लायी थी।

तीन महीने के युद्धों के जवाब होने की वजह से उनको दादाजी युद्धसमय उनको "बाबर" (अरबी उस का मतलब) "छोटा शेर कहकर लाइयार करते थे। इस के बाद उन के नाम जहिरिद्वीन मुहम्मद बाबूर दिये गये थे। एक वर्ष के बाद जब खवाजा अखबार खली ने अन्विजान में आकर उन की जहिरिद्वीन मुहम्मद बाबूर का नाम दिया।

बालिग होने से पहले ही बाराह साल की जहिरिद्वीन सन् 1868 की अपने पिता जी की मृत्यु होने के बाद अन्विजान के तख्त पर बैठकर फारसाला मुलके सरकार बन गये। उस समय लैंगमूरी लोगों के कुछ मुत्तकियत पर शाहबानी लोग कब्जे लेने लगे थे। उस समय की राजधानी समरकन्द की रक्षा करने में बाबूर को कई संभलताएँ मिली हैं। परन्तु उसको (राजधानी को) देर तक पकड़ न सके। उन्होने अपने करीब रिश्तेदारों और कुछ फौजीयों के साथ वृशमन की रक्षा-पंक्ति टाँड़कर बहुत जमाने पहले अपने पत्नी जी ऊमरशोम मिरजा की कब्जे में छूट शहर काबूल की ओर रास्ता लिया। सन् 1808 को जब उनकी मायु शोखब घुस हो गया तो उन्होने काबूल पर कब्जा लेकर उस का सरकार बनने की सूचित की। बाबूर मिरजा अपने साम्राज्या मजबूत करने और सृजन के काम में लग जाते हैं।

काबूल में बाबूर मिरजा ने अपनी फौज की मजबूत करने की कोशिश करने लगे और बड़ी तैयारी के साथ सन् 1298 से 1225 तक पाँच बार हिन्दुस्तान की जीतने की जद्द-जेदकी सन् 1225 के अख्त महीने में दिल्ली से एक सौ किलोमिटर उत्तरी में बाका पनिपत के करीब में एक इतिहासिक जंग में सुल्तान ईब्राहिम लोदी और बाबूर की फौजों के दरमि-यान छुट युद्ध में बाबूर की फौज की जीत हो गयी। बाबूर की फौज ने दिल्ली और आगरा नगरों को फतह की। इस तरह उन्होने हिन्दुस्तान के इतिहास में अद्य पाठे भाद। करके महान वैश-बाबुरियों के सम्राज्या की स्थापित की।

उन्हीं में जम्नूना के किनारे पर स्थापित नगर-छात्रों को अपनी राजधानी बनवायी। बाबुर के उस समय का राज्या भारत के इतिहास में "बाबुरियों का साम्राज्य" नाम से मशहूर है।

बाबुर ने हिन्दुस्तान में पाँच वर्षों तक (१५२६-१५३०) राज किया। सन् १५३० के २६ दिसम्बर को उन की उमर ठम साल पूरे होने के पहले ही उन की मृत्यु हो गयी। बाबुर की लाश छात्रों के शूर अफ़शान नाम के जग में दफ़न की गयी। बाद में उन की अभिमतनामे केबिना उन की पत्नी बीबी मुबारिक की छोटे से बाबुर का भस्म बाबुल के "बाग़े बाबुर" में ले जाकर दफ़न किया गया।

बाबुर मिरजा ने ३६ साल में ज्यादा वक़्त के दौरान कुछ छारास लिखे बाबुरें मुसलमन सम्बन्धि किया है। बाबुर के मृत्यु के बाद हमे उनकी बहुत-बुध वैज्ञानिक, इतिहासिक, फ़ीजी और कला-कृतिक रचनाएँ मिलीं। बाबुर किनया तर लोगों को अपनी रचनाओं पर "शाहचर्य" प्रकट करके आ रहे हैं।

बाबुर के बाद ११ वर्षों तक (१५३०-१५३६, १५४५-१५५६) हुमायुन, ५० साल तक (१५५६-१६०५) हुमायुन के बेटे अकबरशाह २२ वर्षों तक (१६०५-१६२७) अकबर के बेटे जहानगीर, ३० साल तक (१६२७-१६५८) जहानगीर के बेटे शाहजहान, ४८ साल तक (१६५८-१७०७) शाहजहान के बेटे औरंगजेब, बाबुर की भोवलादे में से बहादुरशाह-१ (१७०७-१७१२), जहानदारशाह (१७१२-१७१३), फ़र्रूख़ मियर (१७१३-१७१६), मुहम्मद शाह (१७१६-१७४८), आहमशाह (१७४८-१७५४), आलम-गीर-२ (१७५४-१७५६), शाह आलम-२ (१७५६-१७६६) अकबर (१७६६-१७६७) बहादुरशाह जफ़र (१७६७-१७६८) भारत राज हो चुके हैं। भारत में ३३२ साल के ज्यादा दौर तक बाबुरियों के साम्राज्य ने राज किया और १५ (१६)वीं सदी के बीच भारत छात्रों की उपनिवेशी अधिनारों के हाथ

में जाने के बाद बाबूरो का राज्या तबाह हो गया।

इतिहास से ये चीज सब को मालूम हैं कि लैंचमुरियों की क़त्लाद तबाह करने वाले नहीं बिलकुल डलटे वे तामीर करनेवाले थे। हम यह भी जानते हैं कि सब से सम्प्रदाय, उस से मसन होबेबले, शक्तिशाली और कारनामे साधनेवाले ज़हिरिद्दीन मुहम्मद बाबूर ने भारत और अफ़ग़ानिस्तान दोनों देशों में भी अबाहूँ छारे आज़बानी के काम चलाया। उन्होंने ले बड़े-बड़े सिन्गई के निर्माण कराया, पाठशालाएं ख़ुलवायी, आवाज़ की ख़ुशख़ाली, सम्स्कृति और ऊर्ध्व-व्यवस्था की तरक्की के लिये अवसर दिया,

बाबूर मिस्ज़ा अपने ईहसान की राह पर जो भी फ़ान किये हैं उनके वास्ते हिन्दी और अफ़ग़ानी लोगों के बीच अजाबाम मशहूर हो गया। कुदरतन अज़ादी और मरज़ी की तरफ़दार बाबूर मिस्ज़ा ने हर एक देश के, आवाज़ के, जाती और उन के मज़बूती मज़रों की बराबर करने की कोशिश की थी।

उन्होंने स्थानीय निवासी की भाषा और इतिहास की इज़ज़त की, उन की रुहों की तरक्की की रिवाज़ की, उन के बीचों-बीच निकले लैंग्विजों, लेखकों, शाहूरों और नेताओं का हादर किया। सरकार बाबूर मिस्ज़ा की तरफ़ से किसानों को बिघे हूबे अले मोंके, ऊर्ध्व-व्यवस्था की तरक्की के लिये जो जदु-जहदु उन्हों ने किया था, वह तारीफ़ के लाइक हैं। उन्हों ने किसानों को फ़ान्तु आय-करो से अज़ाद किया। बाबूर मिस्ज़ा के उदार और चिन्ताशीली महान क़मीर लैंचमुर बाकी एही विरासत थी और उन्हों ने अपनी सहायत और शरीफ़ी से सब जगों को हाश्चर्य में डालते थे। बाबूर बड़े-बड़े देशों के लोगों को न सिर्फ़ भारत के राजा के से, बल्की वे महान वैमानिक, बारीकपसन्द कवि, - तमाम निवासियों की मर्याद करतबले” पक्का इन्सान की हैसियत से दुनिया भर में मशहूर हो गये।

वे जेहरा खुदापरस्त और महान इन्सान थे। बाबुर गिरजा ने बचपन में ही कुराने-करीम याद कर लिया था। बाबुर अपने कहानी कहनेवाला स्वास्वर स्वाजा मसरार तली की इतना आदर करते थे जिम्नो देखकर हम ये समझ सकते हैं कि वे कितने अच्छे और महान कबालिटी के मालिक थे। बाबुर ने जैसे भारत में जैसे आपगानिस्तान में भी इस्लामी धर्म के फैलाने और इस्लामी संस्कृति की रिवाज के लिये जद्द-जेहद की। वे सबसे पहले अल्लाह और उनके रसूल मुहम्मद आलायहिस्सलाम की, इस्लामी दुनिया के सभी पीरी-वलिओ की खड़ी इज्जत करते थे। बाबुर अपने जीवन के सब से मुशकल समय भी अल्लाह से दिल लगाकर मदद पूछा करते और उनको यह मदद मिलती रहती थी।

लौदी की फौज बाबुर की फौज से पाँच गुने ज्यादा थी और पानिपट की लड़ाई में बाबुर की फौज पर विजय पाये वाले थे। इस समय बाबुर छोड़े पर बैठते हुए हाथ खोलकर अल्लाह से मदद पुछने लगे, तो आकाश से एक डरावना गुँज आयी और लौदी की फौज डरते-डरते चार तरफ भागने लगे। इस के बाद बाबुर की फौज ने दुरामन की फौज पर हमला करके विजय पाया। एक और मिसाल ये है कि बाबुर गिरजा ने भारत की राज गद्दी पर बैठने से पहले दिल्ली से कुछ दूर अजमीर शरीफ नाम के गाँव की मिर्जामी कहानी पैमानिक भूईनिद्वीत मलीम चिरती की कब्र की खोद कर सिर्फ इस के बाद नै तरुत पर बैठे।

बाबुर ने एक छोटी सी ज़िन्दगी बितायी। मगर उन से बड़े वैज्ञानिक और साहित्यिक वरासत बाकी रही। हमें मालूम है कि बाबुर ने अरबी खर्नो में खर्ण-माला पुस्तक लिखी थी यह प्राइमर पुस्तक इतिहास में «अन्तीबाबुरीय» नाम से महादूर है। उन्हो ने «आस्ज़ रिस्सालासी» नाम से एक और पुस्तक लिखी।

मुस्लीमी पर भी ढोड़ा-बहुत क्लान करके «इन्हीं मुस्लीमों» यानी मुस्लीमी के बारे में एक रिमाला भी उन्होंने लिखा। सैनिक कार्य दिशा में और स्त्रानी साप होने के बारे में भी बहुत-कुछ रचनाएं बाकी रही। उन्होंने अपने रूपने जैसे हुआयुन को अर्पित किचे इसलामिक ग्रन्थ-कर और शेरियत की दुनिया के बारे में और बड़े तरबियत से वास्ते « मुब्तयिन » (बायान किया हुआ) शेरि कृति लिखी। उन्होंने «रिमालायी वाजिदिया» जैसी रचनाएं भी लिखी। बाबूर की लिखी हुई शब्दों, स्वरों, उज्जबकी, फासी, हिन्दी, अफगानी और दूसरी भाषाओं में कदियों भर बड़े प्यार के साथ पढ़ते-गाते चले जा रहे हैं।

ज़रिरीदीन मुहम्मद बाबूर के कलम से लिखे तैयानिक और साहित्यिक रचनाओं के बीच उन की शाय कृति-«बाबूरनामा» उसी समय की उज्जबक अदबी भाषा और कलात्मिकी साहित्य के ज्वलंत उदाहरण की हैसियत से बहुत मशहूर है।

«बाबूरनामा» मध्य-एशिया, मीबराऊँनहर, सुगुमान, अफगानिस्तान, पाकिस्तान, हिन्दुस्तान और एरानी लोगों के ५८ (५८) सर्दी के अन्तिम और ५८७वीं (१६) सर्दी के शुरू की इतिहास के सम्बन्ध महत्वपूर्ण सूचना का साधन है। इस कृति के शान्त सार यह है कि जिस में बाबूर ने खुद हिस्सा लिचे, सुने और महसूस किचे प्यटनाएँ और हाविशत को बढ़ाये-छुपाये और सुन्दर-सबल लिखा है।

यह कृति-उज्जबक गद्य के सबसे पहली और सज्ज-शामुज उदाहरण है। बाबूर अपनी कृति लिखते समय तरक-तरक की कलापूर्ण तरीकतों और भाषा के साधन से आहिराना काम लेते हैं; स्थानों के रूप, सरते के इल्म, जल-वायु, पेड़-पौधों की दुनिया, आबादी और पीढ़िया की प्रथा बड़ी दिलचस्पी से पढ़ते जा रहे हैं।

उज्जबकिस्तान की स्वतंत्रता की ग्यारहवीं सालगिरह मनाने के पूर्वदिन ताश्कन्द में स्थापित «शरक» प्रनाशकगृह मुखरकी परमागो की

कथनी की ओर से «बाबुरनामा» की नयी प्रकाशन छापा
 टो मया। नया «बाबुरनामा» उज्ज्वल वैज्ञानिकों वाली शम्सुद्दौल,
 सादिक मिरजाखे और जयानी बाबुरनवीम वैज्ञान ऐजी माने के
 प्रकाशन के आधार पर फिलोजीजी साईन्स की डाक्टर साईदबेक
 सुसानों की ओर से दोबारा छापाने के बिये तैयार कराया गया।
 इस कृति के छापाने की मसुराजात इन्दिजान विलायत के बाबुर
 नाम का अंतर्राष्ट्रीय फंड ने लिया है।

दुनिया के «कन्हाई» शब्द की सब मेज़ियवा इस्तेमाल किसे
 और जिसकी तैयार जैसे शक्ति दिये हुक्मवार और शाईर बाबुर
 की तरह जहानगीर और आरसाज़ नहीं हैं। बाबुर राजाओं के बीच
 सब से बहादुर और सच्चा सरकार मान जये थे और उन्हो ने
 कई उदाहरण देने के लाईक मध्यदिश जारी की थी।

उन मध्यदिश जारियों में से एक शराब पाने का मना करने का
 फर्माईश थी। यह मध्यदिश इतिहास में बाबुर की सूदा के
 सामने की कसम ममूनी जाती है।

पता है कि सन् १५२७ के २५ फरवरी सोमवार के सुभी
 नमाज़ के बाद वे ककेले खीर करने निकले और अपनी
 शुरी आदतों पर फिकर करने लगे। अपने मापकी शराब
 पीने की तरफ़वार समझकर पहली बार मल्लाह की शपथ
 देते हैं। अभी पीना बन्द करने की कसम खाकर पीना मना करने
 वाले मध्यदिश जारी करते हैं। उस कसम के बाद उन्हो ने
 कभी हाथ में जाम न पकड़ी

बाबुर को अपनी दौर के बड़े साँस्कृतिक रहनुमाओं में से एक
 होने की बात आज कल सब लोग मानते हैं। उन बेटों में, जहाँ
 उन्हो ने सख्ताली की थी, वहाँ सामाजिक सुधारों की तरफ़की
 करने की ज़रूर दी। इस हैसियत से भारत के महान राष्ट्रीय
 सरकार जवाहरलाल नेहरू जी ने बाबुर की जो तारीफ़ की थी
 वह बड़ा ध्यान का जाईक है। उन्हो ने कहा था : «बाबुर
 बहुत प्यारे शस्त्र थे, वे इहिया के ज़माने का प्रासंगिक सुकम
 दार और हमी साथ-साथ बड़ी हिम्मतवाले और सलाहियत के
 इन्सान थे।

वे कला और साहित्य से दिनचर्या लेते थे, जीवन में आनन्द उठाने की कोशिश करते थे...»। एक और हिन्दुस्तानी राज-कर्ता ने कहा था कि : बाबूरीय लोग तब्ल पर आने तक भारत में आगबानी के काम बहुत कीड़ा चलाया जाता था। हिन्दुस्तान में आगबानी संस्थापक बाबूर की प्रकृति की सुन्दरते की गहराई से महसूस करनेवाले सहृदय इन्सान थे।

बाबूर ने अपनी ऊँचर की ज्यादा किस्म अफ़ग़ानिस्तान में गरी की। सन् १५०० से सन् १५२६ तक उस समय के बड़े सामन्तवादी दौलत की रणधानी काबूल में रहा। बाबूर इस नगर को दिल से प्यार करते थे और उस में बड़ा दिल लगाया था बाबूर के राज्य की 'झौलियों' के आधा से ज्यादा किस्म में अफ़ग़ानी लोग शामिल थे। बाबूर मिस्ज़ा काबूल को अपनी जन्म-भूमि के बाद दूसरा स्वदेश की हैसियत से मानते थे।

बाबूर ने अपनी मादरी वतन अन्दिजान में पुरा करने की सारी तामीरी और आरम्भदेह कारवायों की अफ़ग़ानिस्तान और हिन्दुस्तान में कराया। इन्हीं ने नये-नये जागों, आरामगाहों को बनवाया, छोटे-बड़े नहर खोदवाये, «अरामशाह», «आशीशमाल», «बाग़लिफ़ा», «आशीसफ़ा» जैसे बाग़ उस जमाने में और उस के बाद भी महाहूर होते रहे।

वे कितने बड़े-बड़े नेक काम पुरा करते हुए, दुश्मन पर विजय पाते भी, इज्ज़त करते और पाते हुए भी अपने दिल में बड़ी उदासी के साथ रहे। वे अपनी जन्म-भूमि की उदासी थी। राजनैतिक जंबु-जेहद् के वास्ते अपनी आवरी देश छोड़ने पर मजबूर होकर बाबूर ने अपनी एक रुबाई में ऐसा लिखा है।

मुख नहीं तो जिसे बदाकिस्मती है मुझे,
जो कुछ किया मैंने वह सता बने है मुझे,
अपनी धरती छोड़के हिन्द की ओर घूडा है चेहरा,
जो, भगवान, क्या करूँ यह चेहरा-सियाही को ?

बाबुर की मृत्यु के बाद उन के चार बेटे - मुहम्मद हुमायून, कामरान मिरज़ा, मिरज़ा इस्करीय, मिरज़ा हिन्दात और तीन बेटियाँ - गुलबदनबेगम, गुलचहराबेगम, गुलरंगबेगम बाँकी रहे। अपने अच्छों के सिमे जान निसारी में बेमिमात इन्सान होते हुए बाबुर ने ऐसे कारनामे साध्या कि जिसे किसी बादशाह या हुकम-दार न किया था। मौत के विस्तर में पड़े हुए अपने बड़े बेटे हुमायून की बिमारी को अल्हाह से अपने लिये पूछ लेकर देश का शामन रुलाने की इस्तिवार अपने बेटे को दे देते हैं। इस के बार में बाबुर ने यह लिखा है, * इस मालात में झाकर तीन बार बेटे के सिर चकराया और कहा, कि « जितने भी तुम्हारी दई हो मैं ने ठठा ली। उसी समय में भारी और बह दलका हो गया। यह स्वस्थ होकर ऊठ गया। मैं अपना होरा खोकर गिर पड़ा। मैं ने देश सब छोटे-बड़े दरबारों को बुला लिया और राज्य की रहनुमाई हुमायून की प्रसारित करके उनहें तरुत पर बिठा दिया। बाबुर का यह कारनामा बुनिया भर लोगों को झूठी तक खेरत में डल रहें। बाबुर ने अपने अच्छों की बड़ी जिम्मदारी से परवरिश की। उन्हों ने अपने पीता जी की सब अच्छायाँ अपनाकर बड़े साहसी और निर्भय बने, अक़्लमन्द और समझदार युवक हो गये। अपने बाप की याद और उनके सृजन, साहित्य, कला और संस्कृति के बहुत आवर खेरत थे। मुहम्मद हुमायून, कामरान और गुलबदनबेगम से कवि और लेखक की हंसियत से बहुत कुछ हावली तर्का बाकी रहे। गुलबदनबेगम की लिखी हुई किताब « हुमायूननामा » बुनिया भर में प्रसिद्ध हो गयी। कामरान मिरज़ा की राजले अप्पगानिस्तान और सारे हिन्दुस्तान में कई दफ्ता पुस्तक की रूप से प्रकाशन हो चुकी हैं। « शरक » प्रकाशकगृह मुहतरकी सरमाये की कम्पनी की तरफ से कामरान मिरज़ा की दिवान जोमन के हम्पुर्न नगर से गाधी वैज्ञानिक और कवि शफ़ीक़ा सानुस यारफ़िन की ओर से प्रकाशित हो गया। जब फ़ासाद के कुतबख़ाने के जीने पर गिरते हुए हुमायून की मृत्यु हो

गयी, तो उन का बेटा झकबर ने अपने दादा बाबुर जैसे बालिश होने से पहले ही भारत के तख्त पर बैठा और ६० साल तक प्रशासन किये एक हिन्दी लड़की के साथ उनकी शादी हुई। उन्होने भारत में सुन्दर से सुन्दर वास्तु-कला इमारतें तामीर करवायीं, आरामदेह भवनों बनवाये। बाबुर के परपोता शाहजहान की तरफ से बनवाया हुआ झकबरा «खानमहल» सदियों से दुनिया भर लोगों के ख्याल अपनी शौर खींचता आ रहा है। भारती लोग शाहजहान को «हज़रती जहान» «बहादुर शाहजहान», «शाहजहानशाह» नामों से याद लेने की लजा भी यही होगी।

बाबुर ने पड़ोसी देशों और मुलकों से दोस्ती के रिश्ता बनाने की कोशिश की थी। उदाहरण के लिये ये कह सकते हैं कि सन् १५३० को उन्होने मोस्को के महानरियास्त के मातृक वसिलिय-३ के सामने खवाजा हुसैन की रहनुमाई में आपत्ता सफ़ीर भेजा। राजदूतों ने मोस्को में होकर बाबुर की भेंट और नमस्कार, मैत्री चीठी पहुँचाई। जब शायम लोगों ने पूछा कि खलोज क्यों हैं, तो जवाब दिया गया यह «बाबुरीय» लोग हैं। कुछ समय बाद सन् १५३१ को जाड़े का मौसम उन की बाबुर की मृत्यु होने की खबर मिली, तो खवाजा हुसैन की रहनुमाई में राजदूत भारत वापस लौटने के लिये हिचकते हैं और मोस्को में हमेशा के लिये रह जाते हैं। उस राजदूत की कवलाद अभी तक बाबुरीय नाम से सारे फूस मराहूर हैं। सन् १६६० को बाबुर जन्म-भूमि अन्दिजान में «बाबुरनामा» की ४६० वीं सालगिरह बड़े खुश-धाम में मनायी गयी। उज़बेकी, जीमनी, हिन्दुस्तानी, अफ़ग़ानिस्तानी, तुर्कमनी, रूसी, कज़ाख़ी, किरगिज़ी, ताजिकी, उयग़ूर और दूसरी कौमों, लैंगिकों की भागीदारी में गुज़रे यह त्योहार अपनी स्वतंत्रता पाने के पूर्वोदन के मोके पर रहने वाले उज़बेकिस्तान की इतिहास में ऐसी खूबी हुई जैसे बाबुर अपनी वतन लौट आये हैं। उज़बेकिस्तान प्रजातन्त्र में, खास्कर बाबुर की जन्म ली वतन अन्दिजान में बाबुर के मुक़द्दस नाम ख़ाज़वान्त शहरतबरगा दिया गया।

अन्विज्ञान में « झकई इन्जी » साहित्यिक संग्रहालय, प्रादाशाक पुस्तकालय, « बागीशमहल », आरामगाह सामाजिक और राष्ट्रीय फ़ार्मों, कई सड़कों, मैदानों, अन्विज्ञान राष्ट्रीय यूनिवर्सिटी, अन्विज्ञान टेक्नॉलॉजल कारख़ाने और कई दूसरे भवनों पर काबू का नाम दिया गया।

प्रदेश में काबू नाम से एक राष्ट्रीय फ़ाउंड कायम हो गया

काबू ने लिखा था: ऐम नसीम जाकर नाम मेरे दोस्त से पहुँचा,
जो लोग मुझे जानते, उन्हें मेरा मलाम करो,
अगर मुझे भुल चुके तो, उन्हें के यौन न करो,
जो लोग मुझे पुछे तो, उन्हें मेरा सलाम बूदो।

उज़्बेकिस्तान के अन्विज्ञान प्रादेश में लोग अपने इसकी बेटा काबू का नाम कभी भूल न सकते हैं। इस लिये अन्विज्ञान ने एक वैज्ञानिक अभियान आयोजन बनाया गया जिस में वैज्ञान और इतिहासकार लोग शामिल होकर सन् १९६२ के अई से १५ जुलाई तक, दो महीने के करीब काबू मिरजा और उनकी झोलाद जीते की भवनों में होकर वापस आये हैं। उन्होने मे आशा में जहाँ काबू शरीर पहले बार दफन हुआ था, वहाँ की धरती और काबूल के ख़ात्री काबू "से जहाँ उनका बदन को बारा दफनाया गया था, वीनों कबरी" की धरती के नमुने अन्विज्ञान में ले काकर अंतर्राष्ट्रीय पॉ "बागी काबू" में सन् १९६३ को १० अक्टूबर को दफनाया गया काबू मिरजा की इशारती कबर के ऊपर उन के लिये मुराने-करी दूआएँ पढ़ाई गयीं। आज कल काफ़ादी की बजा से काबू के नाम से अंतर्राष्ट्रीय फ़ाउंड कायम हुए उस वर्ष पूरा हो गये हैं। आज कल उस की अंतर्राष्ट्रीय वैज्ञानिक अभियान काबू के बारे में तद्वीनी काम करतेवले वैज्ञान, उज़्बेकिस्तान प्रजातल के सुप्रीम मजलिस के सदस्य जाकिरजान मरशाबोव फ़ाउंड की रहनुमाई कर रहे हैं। ज़हिरिद्दीन मुहम्मद काबू के नाम पर कसरा देलर और उन की धनी मेशस अध्ययन करना और लोगों को पेश करना इस फ़ाउंड और अभियान का कर्त्तव्य है। यह अभियान अभी तक दुनिया के दस सेजिवादे देशों जैसे ताजिकिस्तान, किरगीज़स्तान, तुर्कमेनिस्तान, अफ़ग़ानिस्तान, मुरा तुर्किय, इंडोनेशिया, मरिया, साउदी अरेबिया, संयुक्त अरेबी अमीरा

पाकिस्तान, हिन्दुस्तान, बांग्लादेश, शाम, चीन और दूसरे मुसलिक ने होकर वैज्ञानिक सफर आयोजन करके तैयमुरीय और बाबुरियों के जीवन सीखे। उज़बेकिस्तान की माज़ी से संबंध वैज्ञानिक और इतिहासिक जानकारी, कलमी और धादगारी चीज़ों की बनाने सब मिलाकर ४०० से ज्यादा अनोखा किताबों की उन्हों ने मन्दिजान में ले आयी हैं।

बाग़ीशमाल में, जहाँ बाबुर मिरज़ा कपना देहा छोड़ते जाते समय उनकी आख़री नक़शपा बाक़ी रहे, वहाँ इन्दिजान के तीन सो (३००) हेक्टर से ज्यादा पहाड़ी ज़मीन पर जातीय पार्क बनवाया गया। इस पार्क में बाबुर की समाधि, मेहराब का दरवाज़ा, बाबुर और वुनिया की संस्कृतिक संग्रहालय, बाबुर मिरज़ा का स्मारक, छोटी सी एक मसजिद और दूसरी इमारते भोज़ुद हैं। उसके सेवा इन्दिजान शहर के केंदरी मैदान में बाबुर मिरज़ा के एक शालीगान घोड़ासवार डौल भड़ा हुआ है।

सब की मालूम है कि तैयमुरीय और बाबुरिय लोगों से लाखों दुर्लभ साधनों की ज्यादा किसमें यूरोप की संग्रहालय और पुस्तक-अलयों में बना रहते हैं। उन दुर्लभ किताबों से कम से कम एकल उठाकर इन्दिजान में लाना भी, एक हीरे ज़ुस्री काम समझा जाता है। अपनी पेचीदा डिन्वगा और सृजन से मानव-जाति की लफ़ादारी, हिम्मत और सज़ाहत के लिये अपील करनेवाले भ्रान ज़हिरिद्दीन मुहम्मद बाबुर ग्राम लोगों के बीच मिद्वला और बरादारी की लारीफ़ करनेबाना, शरीत और वर्तमान एक दूसरे से सम्बन्ध करनेबाले केमिसाल ध्याक़्त होकर बाक़ी रहेगे।

बाबुर का नसबनामा

उन के पीता जी उमरशैबू मिरज़ा «... सुलतान अबुसाईद मिरज़ा के चौंटा बेटा थे। सुलतान अबुसाईद मिरज़ा सुलतान मुहम्मद मिरज़ा, सुलतान महमूद मिरज़ा से छोटा था। सुलतान अबुसाईद मिरज़ा सुलतान मुहम्मद मिरज़ा के बेटा था। सुलतान मुहम्मद मिरज़ा मिरानशाह मिरज़ा के बेटा था। मिरानशाह मिरज़ा तैयमुरीय के तीसरा बेटा था।»

उन की माता जी कुतल्लुज़ा निगारखानिम «... युनुसखान की दूसरी
 बेटी सुलतान महमुदखान, सुलतान शरमदखान की बड़ी बही थी।
 यह सब सूचनाएँ «काबूरनामा» से ली गयी हैं।

في مركز مدينة انديجان ميدان كبير باسم بابرميرزا
وهيكل ضخم في حالة راكب الفروسة .

من المعلوم ان القسم الاساسي للمصدر النادر عن
البايريين والتيموريين يحفظ في مكتبة و متحف البلدان
الاوروبية . مهمات المستقبل الاساسية اليوم نسخ
نسخة من تلك الكتب النادرة وجاءت بها الى مدينة
انديجان . يعتبر الجميع ان بابرميرزا دعا البشرية
الى عمل الخيرية والشرف والجمسارة في دوام حياته
الصعبة و ايجاده . قد يبقى ذكرى بابرميرزا الخالدة
في قلوب الشعوب الموصل الزمان بالماضي و احب
الاخوان و الصداقة .

سلالة بابرميرزا

ابوه عمر شيخ وكان ابنا رابع لسلطان ابي سعيد
ميرزا وهو اصغر من اخوانه سلطان احمد ميرزا و سلطان
محمد ميرزا و سلطان محمود ميرزا و كان سلطان ابو
سعيد ميرزا ابن سلطان محمد ميرزا . و محمد سلطان
ميرزا ابن ميران شاه ميرزا و كان ميران شاه ميرزا
ابنا ثانيا لتيمور بيك .

ام بابرميرزا فوتلوغ نيكار خانيم وهي كانت بنتا
ثانية ليونس خان و اختلفت لسلطان محمود خان و
بسلطان احمد خان .

بتراب قبر بروضة بابرميرزا في كابل. رمزاً الى مدينة انديجان
وفي ١٠ من شهر تشرين الاول سنة ١٩٩٢م بنيت روضة
اممية باسم بابر وقبر رمزي تلى بعض آيات القرآن على
روح بابرميرزا و الاولاده. ها هوذا. استمر الصندوق
الاممي خلال ١٠ سنوات على شرف الاستقلال املا
طيبة بقيادة داکرجان مشروف العالم الكبير و رئيس
الصندوق. قصدت البعثة و الصندوق الى امامهالتنوير
العامة و نشر الثقافة و الميراث لبابرميرزا. نظمت هذه
البعثة تسع مرات سفرها علميا الى الدول الجارحية
متلا: افغانستان، تاجيكستان، ايران، تركيا، الاردن،
سورية، مصر، هند و المملكة العربية السعودية، الامارات
العربية المتحدة، باكستان، بنغلاديش و صين و تعلم
عن حياة الباريين و التيموريين. جمعت البعثة المخطوطة
و المعلومات التاريخية و العلمية المتعلقة ازبكيستان
الماسنية و كثيرا من ٤٠٠ (اربعمائة) كتاب نادر. و جاء
به الى مدينة انديجان و انشأت روضة الاستراحة
المحلية في حى باغى شمال في ميدان اكثر من ٣٠٠ فكتار
برابية قليلة الارتفاع فلما خرج بابرميرزا من وطنه
بقى هناك اقدم الرجل الاميرة. في روضة بابرميرزا
قبر رمزي و باب القباب و متحف ثقافة الدنيا و بابرميرزا
ميرزا و غرفة الصلاة الصغيرة و المنشآت الاخرى.

الشتاء و تردد الرسل بقيادة خواجه حسين الى رجوع
و بقى في موسكو. والان بسمون البايرون هم اولاد
اولئك الرسل. اختلف في سنة ١٩٩٠م في مدينة انديجان
حفلة ٤٦٠ سن لذكرى «بابرنامه» وكانت هذه الواقعة
حادثة فرحة في ديار نفسه في تاريخ ازبكيستان على
فترة المستقلة. واشترك في هذه الحفلة علماء الشعوب
الازبكية والهندية والافغانية والمانية والروسية وغير
ذلك.
خلد الاسم المبروك لباير ميرزا في جمهورية ازبكيستان
خاصتها في مدينة انديجان الذي ولد فيها وسمى متحف
الادب وجامعة انديجان ومكتبة الولاية وروضنة باير
في ضاحية المدينة وشركات الزراعية باسم باير ميرزا
واطلق عليها اسم باير ميرزا وكذلك المحنرات والشوارع
باسم باير ميرزا واسم باير ميرزا الى مجموعة الاقمشة
القطنية في مدينة انديجان. وكذلك تاسيس الصندوق
الاسمى باسم باير ميرزا في انديجان.

تاسست البعثة العلمية باسم باير ميرزا في مدينة
انديجان لازبكيستان. تالفت هذه البعثة العلمية من
اعضاء العلماء والمؤرخين وخلال شهرين اعضاء البعثة
زاروا البلاد التي كان باير ميرزا وبايريون في ١٥ من شهر
مايو (ايار) حتى شهر يوليو (تموز) سنة ١٩٩٢م. جاء
بقراب المكان الذي دفن باير ميرزا في مدينة اغره و

حايون نامہ مشهوراً في جميع العالم. غزالات كمران ميرزا
 نشرت عدة مرات في افغانستان و هند على حالة المصنفات
 نشر مصنف كمران ميرزا في المطبعة المساهمة "الشرق" الذي
 قدم من نهبورك الهانبة . عدت هذا العمل الى نشر شاعرة
 و عالمة شفيقة خانيم يارمين . عشره حايون ميرزا على
 عتبة السلام لمكتبة القصر و توفوا . بعد وفاة حايون ميرزا
 راس الكبر بن حايين الحكومة و قاد الحكومة بدون بلاعة
 و استمر قيادة خمسين سنة و تزوج الى فتاة الهند .
 يستمر بناء البنائات المعمارية و كثيرا من الانشآت الاخرى
 مرقد "تاج محال" ، انشاء شاه جهان ابن حفيد بابر
 ميرزا استلقت انقباه الناس خلال مائة سنوات
 تاج محال هي احدى المعجزة السبعة و كذلك تنثال
 كثير من الناس في هند فتاج جهان . باسماء بهادر شاه
 جهان ، در شاه جهان آباد ، حضرت جهان و الحج .
 اجتمع بابر ميرزا للعلاقات الصداقة مع الدول
 و البلدان المتجاورة . مثلاً : ارسل بابر بموسكو الى
 فاسلى الثالث امير كبير رسل بقيادة خواجة حسين
 في فصل الصيف سنة ١٥٢٠م كانوا الرسل في موسكو و قدم
 مكاتب و هدايا بابر ميرزا . سال اهل موسكو بسؤال
 "من هم ؟" و اجابوا انهم هم البابر يونا .
 ما مدى وقت كبير اخبر عن وفاة بابر ميرزا في فصل

الوفاء» «حديقة صفاء» «حديقة الريح» «زرافشان»
كانت هذه الاعمال الرنانة مشهورة في جميع العالم وحتى الان .
هو تحقق اعمال النيرة في شؤون الدولة وتغلب في المحاربة
عدة مرات و اما هو عاشى رغبة شديدة للحياة . هذه هي
رغبة الوطن . عاشى بعدم الارتياح الشديد لانه كان بعيداً
من وطنه

ليس بطالع الى روى كان بلا ما
فعلت اى عمل الخير كان خطفا
بقيت اراضى توجهت نحو الهند
يا ربى ما فعلت كان وجهارنا

كان له اربعة اطفال اسماءهم: محمد حيايون ، كمران ميرزا ،
ميرزا عسكى ، ميرزا هندال و ثلاث طفلات اسمائهن
بها يلى : كول بدان بيكيم ، كول جهرة بيكيم ، كول راتلا بيكيم .
حقيق (يظهر) بايرميرزا شباعة و جسارة الايفعل ولا ملكا
هو يربى من الله ان ياخذ مرمى ابن حيايين لنفسه الذى
رقد لزم الفراش مسموما و قدم قيادة الدولة الى ابنه
ادب بايرميرزا اولاده بمسؤولية . هم اخذوا حصلة
جيدة من ابيهم و اصبوا اصحاب الحواقب والعقلاء و
المجسورين . و اهتمم الناس اهب الادب والفنون واللغات
مثل ابيهم

اورث محمد حيايون و كمران ميرزا و كول بدان بيكيم
ميراثا كبيرا ككشعراء و ادباء . كان كتاب كول بدان بيكيم

كان اهداس ارباب الثقافة البارزة في الوقت نفسه
في بلاد التي كان ملكا هولفت نظره الى تطوير الافكار
الاجتماعية . بهذه الجهة قال اهد من ارباب السياسة
الكبير للمهند جواهر لال نيرود عن بابرميرزا : بابرميرزا
هو الشخص السعيد . هو كان حاكما اصليا وقت التغيير (ازدهار)
وهو جهور وحصيف . يحب الادب والفنون وان ياخذ
ارتياها من الحياة وكذلك قال اهد من ارباب الهند
رانداوا ايضا حتى وصول البابين على الدولة في
الهند . لا يفهمون شعب الهند كاملة عن زراعة اعمال
البستان واما حالة زراعة البستان فهي ليست بحيدة
هو اسس على هذه الاعمال في الهند . كان بابرميرزا
انسانا حاصها يشعر اهل الطبيعة قلبا . قضى على
اكثر الحياة من عمره في افغانستان . هو عاش سنة ١٥٠٤م
حتى سنة ١٥٢٦م في كابل التي كانت عاصمة الدولة
الاقطاعية الكبيرة . احب بابرميرزا هذه المدينة من
اعماق قلبه وسمى بها وطننا ثانيا لنفسه ولذلك
يحترمها . كان اكثر من انسان قوة جيش بابرميرزا
يتالف من افغانيين . اراد بابرميرزا ان يتحقق اعمال
الخيرية و بناء المساكن ولم يتحقق واما انباء هذه
الاعمال في افغانستان و هند . احفر كثير من القنوات
الجديدة و بناء الحدائق و روضة الاستراحة لهديقة

الانجليزية والالمانية والفارسية والهندية والافغانية
 والروسية والازبكية والتركية وغير ذلك. قبيل بئلة
 عيد الاستقلال ١١ سنة لاذبكستان المستقلة انتشر
 ذلك بابرنامج جديد اف الشركة المساهمة والنشر الشرق
 بطشند. قام بعمل الاقتشار الجديد بهذا الكتاب بابرنامج
 سعيد بيك خسانوف دكتور علم اللغة الازبكية على اساس
 نشر العلماء الازبكيين باسا شمسيوف و صديق ميرزوف
 وعالم يابان - بابرشوناسى ارهى مانا. ما احسن العمل
 بذلك ان اشتركوا ثلاثة علماء من انديجان فى هيئة
 التحرير وهم ذاكرجان مشريفوف، سفيق الدين جليلوف و
 فتح الدين اساقوف. بما ساعد بمساعدة مالية لانتشار
 بابرنامج الشركة والبعثة الاممية باسم بابر من انديجان.
 قام بابر ميرزا باعمال صالحة فى الحياة ولا نجد مثل بابر فى الدنيا.
 بابر ميرزا اجسر الملك بين الملوك. اعلن كثير من المراسم
 الارشادية. اهد منهم الرسوم عن تحريم مشروبات يقال
 فى التاريخ ان هذا المرسوم كان اعتراف بابر عند الله.
 بعد ذلك ماشرب بابر ميرزا شربة من الحمر ابد.

من المعلوم ان فى شهر ٢٧ شباط سنة ١٥٢٧

فى يوم الاثنين صباحا بعد صلاة الفجر خرج بابر ميرزا
 الى السير واخذ بابر يتفكر عن اعماله الصليبية و يغفر
 ويرهى العفو عن الله. يعتقد الجميع ان بابر ميرزا

عن العمل العسكري والتصوف. وبقى لابنه هايون قصيدة
عاطفية عن قوائد الاسلام و تسمى هذه القصيدة المبين
هذه رسالة الشعرية و ذى اهمية تربوية و له رسالة
«الرسالة الوالدية». الرباعيات و الغزالات التى كتب
باير ميرزا يقرأ كثير من الناس باللغات الازبكية و الفارسية
و الهندية و الافغانية و الاخرى خلال عهده عصور بمرضى
كبير. «بايرنامه» هذا اعظم المؤلف بين مؤلفات باير ميرزا
و له كان مكان خاص بين مؤلفات علمية و ادبية. و فيه
منبع المعلومات النادرة عن تاريخ شعوب ماورا و النهر
و افغانستان و الهند و المراهان و الباكستان فى نهاية
القرن الخامس عشر و بداية القرن السادس عشر. اهمية
بهذا الكتاب لباير ميرزا عظيم و كبير جداً لان باير ميرزا
يشترك بنفسه بدون شك فى هذا الواقع الذى حكى فيه
و لذلك مما سمع و شعر هو يكتب حقيفة بدون مبالغة
و سرية. اثار باير ميرزا مشهوره حتى الآن. هذا الاثر
هو نموذج الصحيح و الفاضل لنصر الازبك. انتفع باير ميرزا
فترة كتابة هذا الكتاب بمختلف الاساليب الفنية ماها.
بسطا كعالم مشهور و كاتب عظيم و شاعر بارز و مؤرخ
و لغوى و متخصص بنقد الفن من مناظر الاماكن و عن
عالم النباتات و الطبيعة. و الان ترجم هذا الاثر الى مختلف
اللغات و يقرأ الناس فى لغته باللغات الفرنسية و

باعتقاد كبير في الدين و حفظ القرآن الكريم عن ظهر القلب
 وقت الطفولة وكذلك هو اكرم اساتذته الروحانية كمثلى
 حاج اهرارولى . تقوا اجتهد لتطوير دين الاسلام وثقافة
 الاسلامية في افغانستان و هند . يعتبر الجميع ان خدمة
 بابر ميرزا كبيرة جدا . هو كان يتعبد الله و يعتقد
 رسوله محمد واصحابه الرشيديين و اولى عالم الاسلامية
 باحترام شديد . استعان بالله مساعدة في ظروف عصيبة
 و كان مشرفا الى اجابته . كان جيش لودى خصمة اصغنان
 من جيش بابر في الصحارية التى كانت في « بنيبات » شرع
 جيش بابر ميرزا ينهزم و لكن في ذلك فترة فتح بابر ميرزا
 يده الى السماء و استعان بالله و في نتيجة تغلب على جيش
 لودى . نعرف ان هذا الواقع من ارادة الله . قبل قبول
 الملك بدولة لهند بابر ميرزا زار قبر علامة مؤمن الدين
 سليم جيشتمنى زيارة الذى عاش في قرية اجمير الشريف
 بالقرب من مدينة دهلى و بعد ذلك بدأ على قيادة الدولة
 عاش بابر ميرزا عيشة صغيرة و لكنه ودع تراثا ادبيا
 كبيرا من المعلوم ان بابر ميرزا صنف الابدعية الجديدة
 على اساس الخط العربى و هذه الابدعية مشهورة في التاريخ
 باسم « خط بابرى » . هو كتب رسالة العروضى و علم الكافى
 اجاد صوتا من جهار كاه في علم الموسقى كما كتب مؤلفات

في وسط القرن التاسع عشر وبعد ذلك تسلا الانجليزيون
على تلك الدولة :

من المعلوم بالتاريخ ان تيموريين ليسوا مستهلكيين
بل كانوا منشئيين ومعماريين . اصبح بابر ميرزا ذو عقل
وايرادة و شجاعة . بابر ميرزا بنى في الهند والافغانستان
كثيرا من الحدائق والمنتزهات والانشآت المائية والمدارس
الابتدائية والثانوية والمؤسسات الثقافية وثبت
تطوير فروع الاقتصاد للبلاد و اعمال الخيرية تمتع باحترام
بين شعبي الهند والافغان . يعى بابر ميرزا انسانا مبروكا
بينهما نظم هذا الامر بباركة . يحب بابر ميرزا حرية
طبيعته . تحرك لتامين حقوق سواب في الدين للشعوب
المحلية . احترم تاريخ السكان المحلية وتقاليدها و
كذلك احترم شعراء وعلماء و ادباء هؤلاء الشعوب .
عطى بابر ميرزا حرية للفلاحين و عمل الخير عملا بركات
مختلفة بتطوير فروع الاقتصاد . اعطى بابر ميرزا فلاحين
من الضرائب الزيادة .

اشتهر بابر ميرزا بين الشعوب ليس بملك فقط
بل اشتهر كعالم كبير و شاعر مشهور و كالا انسان الذي
يعمل الخير لكل شعب . كان بابر ميرزا انسانا بارزا
ورهيما افذهذه الفضلة كلها من حده صاحب قران
امير تيمور ميراسا . كان بابر ميرزا انسانا بارزا

في مدينة كابل .

اشتغل بابر ميرزا بالادبياد ٣٦ سنة و اكثر بدون ملل
و خلف بابر ميرزا من نفسه كثيرا من المؤلفات العلمية
و التاريخية و العربية و البديعية و حتى الان اعجب بابر
ميرزا اهل الدنيا تماما مع مؤلفاته المذكورة .

بعد وفاة بابر ميرزا ادار ابنه همايون ميرزا الحكومة
خلال ١١ سنة (١٥٣٩ - ١٥٥٦ ، ١٥٥٠ - ١٥٥٥) بعده

اكبر شاه بن همايين خلال ٥٠ سنة (١٦٠٥ - ١٥٥٦)

جيهانكير بن اكبر خلال ٢٢ سنة (١٦٢٧ - ١٦٢٧)

اورنگزيب بن شاه جهان ٤٨ سنة (١٧٠٧ - ١٦٥٨)

من اولاد بابر ميرزا بهادر شاه اول (١٧١٢ - ١٧٠٧)

جهاندار شاه (١٧١٣ - ١٧١٢) فروج سيار (١٧١٩ - ١٧١٣)

محمد شاه (١٧٤٨ - ١٧١٩) احمد شاه (١٧٥٤ - ١٧٤٨ م)

عالمكير الثاني (١٧٥٩ - ١٧٥٤) شاه عالم الثاني (١٨٠٦ - ١٧٥٩)

اكبر الثاني (١٨٣٧ - ١٨٠٦) بهادر شاه زفر (١٨٥٨ - ١٨٣٧)

و حين ذلك تسلا بابر يون اكثر من ٣٣٢ سنة في الهند
على هذه الدولة . و تفككت هذه الدولة العظيمة

انهزم همايون في المعاربة التي كانت ضد شيرخان و هو كان

قائدا بارزا من قبيلة افغان سور . بقيت الهندية الشمالية

فترة طويلة على تصرف شيرخان و اولاده . هجم همايون ميرزا

بجيش كبير على شيرخان سنة ١٥٥٥ و نجح نجاحا و اخذ قيادة

رئيسية في الدولة .

بابر ميرزا مع اقرباءه وجيشه القليل نحو مدينة كابل
وكانت هذه المدينة تحت قيادة ابيه عمر شيخ ميرزا
سنة ١٥٠٤م في عمره ٢١ اعلن بابر ميرزا نفسه ملك
كابل ويثبت هناك سلطنته وكذلك يشتغل باعمال
الايجاد. شرع بابر على تشكيل الجيش و سنة ١٤١٩م
حتى ١٥٢٥م هجم بجيشه هائل على بلاد الهند خمس مرات
بعد عدة هجومات عام ١٥٢٦م انتصر جيش بابر ميرزا نصر
في الحرب على جيش ابراهيم لودي. وكانت هذه المعركة
في « بنيبات » التي تقع في الجهة الشمالية من عاصمة
الهند. اخذ على تصرفه مدينة اغرا ودهلي. وكذلك
اسس بابر ميرزا على الحكومة المركزية التركية التي ادار
بابريين ولعبت هذه الحكومة دورا كبيرا وعظيمة في
تاريخ بلاد الهند. وعين حدودها وعاصمة هذه الحكومة
هي مدينة اغرا التي تقع على شاطئ نهر الجمنه وعرفت
هذه الدولة لبابر ميرزا في التاريخ « سلطنة بابريين ».
تسلا بابر ميرزا تسلا خمس سنوات (١٥٣٠-١٥٤٦) في
الهند وتوفي بابر ميرزا رهبة الله ٢٦ من شهر كانون الاول
سنة ١٥٣٠م وكان اقل من ٤٨ سنة من عمره. دفنوه في
روضة نورافشان في مدينة اغرا. بعد عدة سنوات و
بناء على وسياته ومن طرف زوجة من ازواجه بيبي
مباركة ارسلت تراب بابر ميرزا رمزيا الى روضة بابر

وكان ابوه عمر شيخ ميرزا من اولاد امير تيمور كورامان
في ذلك الوقت كان حاكم ملك فرغنا وكانت امه اسمها
قوتلوغ نيكار خانيم بنت حاكم طشقند يونس خان .
كتب في كتاب « تاريخ رشيدى » و بعد هنيهة يكتب
ابن حال بابر هيدر ميرزا ان حضرت ايشان خواجه عبید
الله احرار عمره كان ٧٩ سنة و عبر له عن مولد ابن في
عائلة عمر شيخ ميرزا و التمسوا منه ان يسمى الولد و
سماه باسم ظاهر الدين محمد و ارسل رسالة وقال خواجه
احرار ولى ان ميلاد الولد كان ظهورا في نومه .
فلما بلغ عمره ثلاثة اشهر هو كان نشيطا و حركته سرعة
و سالها ولانه سمي بده ببرا . و بعد ذلك سمي اسمه
ظاهر الدين محمد بابر . بعد سنة جاء خواجه احرار ولى
الى انديجان . سما اسمه رسما ظاهر الدين محمد بابر .
ما بلغ عمره بلاغة محمد بابر اثنا عشر من عمره توفى
ابوه عمر شيخ ميرزا . بعد وفاته ابيه في سنة ١٤٩٤م
في مدينة انديجان اصبغ بابر ميرزا حاكم ملك فرغنا .
في ذلك الوقت يشتم على الاحتلال الشيبانيون الارامى
التي تحت قيادة التيموريين . بدا بابر ميرزا حركات التمرد
ضد الشيبانيين بحماية مدينة سمرقند . هو نجح في العامته
نجاحا قليلا و لكن لم يستمر هذا الانتصار مدة طويلة
حتى رجع الى ملك فرغنا قد فشل مثل ذلك ايضا و توجه

بابر ميرزا

ممن ملك التوران و امير توركستان نعتقد بما
اننا اقدم واعظم الملل و لذلك الاصل الرئيسى لهمة
الترك .
امير تيمور

اذا نتصفح صفحات التاريخ نشاهد ان حصه الشعب الازبكي
العظيمة في خزاين التمدن العالمى و درجة معنويته معروفة
و مشهورة للعالم من الزمان الطويل . بفضل الله و عقل اذكىاء
و جهود ابدادنا استعد من بين شعبنا عدد كبير من العلماء
و الفضلاء و الشعراء و غيرهم من المثقفين العقلاء و يلعب
كل منهم دورا كبيرا و خاصتنا في حياة الادب و الطب و الهندسة
و التاريخ و الخ . فيما ادناه اسماء بعض من هؤلاء :

احمد يسوى ، بهاء الدين نقشى بندى ، مشرب ، على شير
نوائى ، اولوغ بيك ، ابو على ابن سينا ، امير تيمور كورفانى ،
الترميرى ، بابر ميرزا ، بيرونى و الخ

فلما يتكلمون عن العلماء الذين عظموا اسم الهمة يعتبر
ان اعتبار الناس بحياه روحية شاعر بابر و تقديره المركب
و اذكىاء و اقتداره . هو كان اركان الدولة شاعرا ، عالما و
مؤرخا و لغويا و سياسيا و المهتم انسانا بارزا .

ولد ظاهر الدين بابر ١٤٠١ من شهر شباط سنة ١٤٨٣ م في
يوم السادس من شهر محرم (سنة ٨٨٨ هـ) في مدينة انديجان .

اعظم بين الاعاظم ملك نورمهان انديجان بابر
اكبر بين الكبر شاعر اهل زمان بابر
احب بين المحابين دار العالم الان بابر
حى بين الالهياؤ شرفك انديجان بابر

المترجمون: مظهر جان عمر خواجهوف
نیشانباي حاج صالبايوف
نظام الدين رزاقوف
امد على محمد علييوف
كامل جان عيد الرهانوف
سعيد بيك شكوروف
عالم جان قادروف

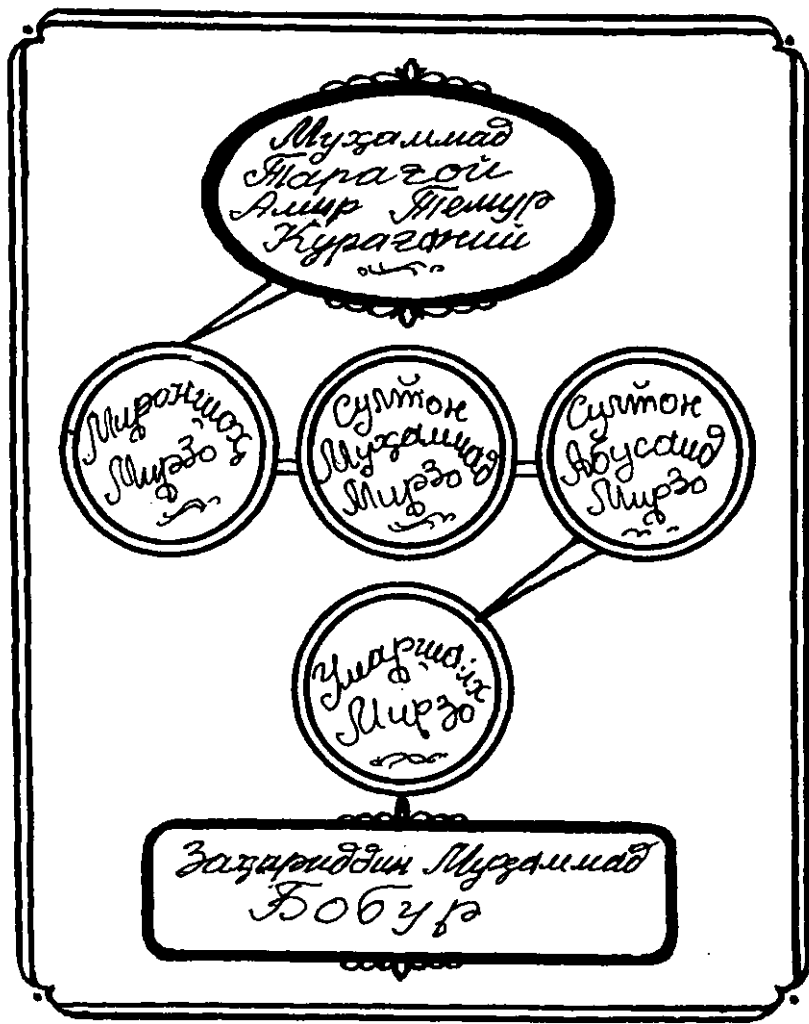
المحرر: مظهر جان هداياروف
المحرر التیکني: حامد جان بريبيوف
المصور: احمد جان ماميناليوف
المصححون: ديار بيك محيبي الدينوف نيلوفر
تورا قولوفا

انطع بتوصية الجمعية والبعثة الاممية
باسم ظاهر الدين محمد بابر
الطبعة الثانية المزيدة

بابر ميرزا

باللغات الاوزبكية و الروسية و الانجليزية
و العربية و الالمانية و الفرنسية و الهندية
و بالحروف اللاتينية

«ANDIJON NASHRIYOT – MATBAA»
очиқ акциядорлик жамияти
2005

Мирзо Бобурнинг шажараси

خط بابری

З	ب	К	ح	З	مر	А	/
Ғ	ع	К	س	С	ل	Б	و
И	ت	Л	و	Ш	س	Т	ه
Р	س	М	خ	С	و	С	س
Ф	ع	Н	و	З	مر	Ж	س
Д	ف	В	ب	Т	ر	Х	و
Ь	و	خ	و	З	ع	Х	ف
					Л-А	П	

Хатти бабурий